

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE
FAKULTA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ
KATEDRA BIOTECHNICKÝCH ÚPRAV KRAJINY

JAROMĚŘ – PEVNOST A MĚSTO V KRAJINĚ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Vedoucí práce: doc. Ing. arch. Ivan Vorel, CSc.
Diplomant: Bc. Marek Voženílek

2015

ČESKÁ ZEMĚDĚLSKÁ UNIVERZITA V PRAZE

Katedra biotechnických úprav krajiny

Fakulta životního prostředí

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Voženílek Marek

Krajinné a pozemkové úpravy

Název práce

Jaroměř - pevnost a město v krajině

Anglický název

Jaroměř - fort and city in countryside

Cíle práce

Cílem práce je analýza vztahu struktury historického a soudobého města Jaroměř a jeho krajinného rámce, nalezení krajinných limitů, ovlivňujících vývoj města a nalezení hlavních znaků, které charakterizují obraz současného města v krajině. Součástí práce bude také námět na zakotvení krajinných hodnot formou limitů územního rozvoje.

Metodika

Práce bude postupovat v následujících krocích:

- 1) Upřesnění cílů práce na základě předběžných průzkumů a shromáždění podkladů
- 2) Rešerše : Krajinné limity v územním plánování, krajinný ráz a jeho charakteristiky, historický vývoj města Jaroměř a jeho rozvojové záměry dle ÚPD
- 3) Analýza znaků krajinného rázu a dalších krajinných hodnot v prostoru Jaroměře, analýza územně plánovacích podkladů a územně plánovací dokumentace na úrovni kraje a ORP.
- 4) Diskuse a závěr: Charakteristické rysy historické struktury města, a jeho krajinného rámce, konflikty krajinných hodnot s rozvojovými záměry, možnosti zakotvení krajinářských hledisek do podmínek využití území v územním plánu

Formální náležitosti DP budou vycházet z Metodických pokynů pro zpracování diplomové práce (FŽP 2009). Grafická příloha bude doplňovat textovou část (fotografie, panoramata), dokládat použité prameny (archivní mapy, územní plány, tematické mapy) a dokumentovat analýzy krajiny mapovými schématy.

Harmonogram zpracování

červen 2012 osnova, léto 2012 průzkumy v terénu, podzim 2012 studium a vyhodnocení pramenů, únor 2013 dílčí závěry, březen/duben konečné závěry, kompletace

Rozsah textové části

60 - 70 NS

Klíčová slova

Jaroměř, historické město, krajinný rámeček

Doporučené zdroje informací

ÚAP ORP Jaroměř

ÚAP Hradeckého kraje

Koncepce ochrany přírody a krajiny Hradeckého kraje

Územní plán města Jaroměř

Vorel, I., Kupka, J. (2011): Krajinný ráz, identifikace a hodnocení, ČVUT Praha

Kupka, J. (2010): Krajiny kulturní a historické, ČVUT Praha

Löw, J., Míchal, I. (2003): Krajinný ráz, Lesnická práce

Regionální literatura a archivní zdroje Jaroměřska

Zdroje a data Národního památkového ústavu

Vedoucí práce

Vorel Ivan, doc. Ing. arch, CSc.

Konzultant práce

Vorel Ivan

---

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Vedoucí katedry

prof. Ing. Petr Sklenička, CSc.

Děkan fakulty

V Praze dne 28.11.2013

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto práci vypracoval samostatně pod vedením doc. Ing. arch. Ivana Vorla, CSc., a že jsem uvedl všechny literární prameny, ze kterých jsem čerpal.

V Praze 1.4.2015

.....

Poděkování

Tímto bych rád poděkoval panu doc. Ing. arch. Ivanu Vorlovi, CSc. za cenné rady, ochotu, trpělivost a odborné vedení diplomové práce.

Dále bych chtěl poděkovat všem, kteří mi poskytli podporu během psaní diplomové práce, ale i v průběhu studia.

V Praze 1.4.2015

.....

Abstrakt

Tato práce se zabývá analýzou vztahu struktury historického a soudobého města Jaroměř a jeho krajinného rámce. Průzkum byl zaměřen na nalezení krajinných limitů ovlivňujících vývoj města a nalezení hlavních znaků, které charakterizují obraz současného města v krajině. Analýza byla založena na studiu regionální literatury, mapových podkladů, terénním průzkumu, fotodokumentaci a následném vyhodnocení zjištěných poznatků. Výsledky budou prezentovány formou map a fotografií. Na základě provedené analýzy byly v krajinném rámci města Jaroměř objeveny stopy historických krajinných úprav. Práce přináší souhrnný popis historického vývoje území, který se zabývá kulturními objekty, historickými krajinnými úpravami a jejich prvky. V práci je uveden přehled přírodních, kulturních a historických znaků a hodnot území ve smyslu hodnocení krajinného rázu. Součástí práce je také námět na zakotvení krajinných hodnot formou limitů územního rozvoje. Práce může být použita jako podklad průzkumů a rozborů pro územní plánování, pozemkovým úpravám, nebo při identifikaci znaků kulturní a historické charakteristiky v rámci hodnocení krajinného rázu.

Klíčová slova: Jaroměř, historické město, krajinný rámeček

Abstract

This thesis analyzes the relationship of structure between historical and contemporary city of Jaroměř and its frame of landscape. The research was focused on finding the limits of landscape, affecting the development of the city and finding the main features that characterize the image of the contemporary city landscape. The analysis was based on the study of regional literature, maps, field survey, photographic documentation and following evaluation of findings. The results will be presented in form of maps and photographs. On the base of analysis in the frame of landscape city Jaroměř were discovered traces of historical landscaping. Thesis provides general description of the historical development of the area which deals with cultural objects, historical landscape modifications and their elements. The thesis presents an overview of natural, cultural and historical character and values of the territory in terms of landscape character assessment. Next subject of thesis is embed landscape values from the limits of spatial development. Work can be used as a evaluation background and analysis for spatial planning, land management or identifying characteristics of cultural and historical characteristics in the landscape character assessment.

Keywords: Jaroměř, historic city, frame of landscape

Obsah:

1. Úvod	10
2. Cíle práce	11
3. Literární rešerše	12
3.1 Krajina	12
3.2 Ochrana krajiny	12
3.3 Krajinný ráz jeho ochrana a význam	13
3.4 Charakteristika krajinného rázu	18
3.5 Historická krajina	19
3.6 Historický vývoj města Jaroměř	20
3.6.1 Historie pevností Josefov	21
3.7 Územní plan města Jaroměř	28
3.7.1 Územně analytické podklady	28
3.7.2 Rozvojové záměry	29
3.7.3 Limity územního rozvoje	31
4. Metodika	36
5. Charakteristika území	38
5.1 Přírodní charakteristika	39
5.1.1 Geomorfologické podmínky	39
5.1.2 Geologické podmínky	39
5.1.3 Klimatické podmínky	39
5.1.5 Hydrologické podmínky	40
5.1.6 Vegetace	41
5.2 Kulturní a historická charakteristika	43
5.2.1 Vývoj kulturních a historických hodnot	43
5.2.2 Cenné objekty a soubory	47
5.2.3 Vyobrazení sídla na arhivních mapách	48

5.2.4	Dochované struktury	50
5.4	Vizuální chrakteristika	52
6.	Diskuse	54
7.	Závěr	56
8.	Přehled literatury a použitých zdrojů	57
9.	Přílohy	60

1. Úvod

„Krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.“ Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Kulturní krajiny je ovlivňována lidskou činností, je kombinací přírody a kultury. Vývoj je ovlivněn hlavně zemědělstvím, lesnictvím a výstavbou (Sklenička, 2003). Historická krajina, jak uvádí KUPKA (2010) jakožto součást kulturní krajiny je krajina reflektující a uchovávající prvky a struktury vzniklé během saletého procesu jejího osídlování a kultivace, příkladem kulturní historické krajiny je i město Jaroměř, jehož vývoj začal již v prehistorické době. Každá krajina má svůj krajinný ráz, který musí být chráněn před poškozením nebo znehodnocením. Krajina s vyšší koncentrací přírodních, kulturních a historických hodnot má zvýšenou hodnotu krajinného rázu (Löw, 1999). Znaky a hodnoty se tak stávají územní limitou a mají vliv na další vývoj území. Krajinu města Jaroměř rozčleňují především vodní toky. Historické jádro města vznikalo na skalnatém ostrohu nad řekou Labe, kde vzniklo slovanské hradiště. Město Jaroměř se později stala věnným městem českých královen. V 18. století byla vystavěna pevnost Josefov, která do velké míry ovlivnila další vývoj města.

2. Cíle práce

Zájmové území města Jaroměř je jedním z příkladů historické kulturní krajiny, která v sobě uchovává stopy a fragmenty historických objektů, dominant a krajinných úprav. Hlavním cílem je tyto prvky najít, identifikovat a popsat v rámci vývojových souvislostí území. Jednotlivé prvky budou identifikovány na základě studia regionální literatury, historických pramenů a terénního průzkumu. Rovněž budou využity historické kartografické podklady, na kterých budou sledovány vývojové souvislosti těchto prvků v území. Fotografická část bude dokumentovat jejich současný stav a zároveň jejich případné působení ve vizuální scéně. Krajinné scény budou dokládat panoramatické snímky. Součástí práce bude také námět na zakotvení nalezených krajinných hodnot formou limitů územního rozvoje. Toho bude dosaženo využitím příslušné územně plánovací dokumentace společně s ohledem na limity využití území.

3. Literární rešerše

3.1 Krajina

Definice krajiny podle legislativy (§ 3 odst. 1 písm. m) zákona č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny: „Krajina je část zemského povrchu s charakteristickým reliéfem, tvořená souborem funkčně propojených ekosystémů a civilizačními prvky.“

Dvě základní kategorie krajiny krajinu přírodní a krajinu kulturní, je možné vymezit podle míry ovlivnění člověkem. Přírodní krajina je vytvářena přirozeným působením přírodních, abiotických a biotických, krajinotvorných procesů zcela bez ovlivnění nebo jen s minimálním vlivem antropogenních faktorů. Nejvýznamnějšími faktory přeměny krajiny přírodní v kulturní jsou zemědělství a lesnictví. Dnes se skutečná přírodní krajina nachází už jen na velice omezené rozloze Země ve velmi obtížně přístupných oblastech (Mezera et al., 1979).

Kulturní krajina je ovlivňována lidskou činností. Je kombinací přírody a kultury. Začíná se vyvíjet už v mladší době kamenné (neolitu) s rozvojem zemědělství. Její vývoj je ovlivněn hlavně zemědělstvím, lesnictvím a výstavbou (Sklenička, 2003). Kulturní krajina je zpravidla mozaikou ekosystémů do různé míry ovlivněných lidskou činností, srůznou strukturou a druhovým složením, vyžadujících ke svému fungování určitý přísun vnější dodatečné energie (Buček & Lacina, 1995).

3.2 Ochrana krajiny

Evropská úmluva o krajině, schválena r. 2000 ve Florencii a v ČR ratifikována v r. 2004, je hlavním evropským politickým dokumentem zaměřeným na problematiku krajiny. Je orientována na veškerou krajinu, ať už se jedná o krajinu přírodně nebo kulturně cennou, městskou, příměstskou či devastovanou. Úmluva chápe pod pojmem krajina „část území, tak jak je vnímána obyvatelstvem, její charakter je výsledkem činnosti a vzájemného působení přírodních anebo lidských faktorů“. Úmluva vytváří předpoklad pro zlepšení ochrany, správy, péče, vyhodnocování, plánování a tvorby krajiny. Mezi základní úkoly dané Úmluvou patří právní uznání krajiny, vytvoření krajiné politiky na všech úrovních veřejné správy, podpora osvěty, vzdělávání a šíření informací či začlenění krajiny do územního plánování (Kučová, 2007).

Česká republika také reaguje na stále aktuálnější potřebu ochrany krajiny jako národního bohatství. Stěžejním zákonem v této oblasti je zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny, v platném znění (dále jen „zák. č. 114/1992 Sb.“), který vymezuje legislativní rámec ochrany přírody a krajiny a také základní nástroj ochrany krajiny, kterým je krajinný ráz.

Právní základy péče o krajinu jsou zakotveny přímo v Ústavě České republiky a Listině základních práv a svobod.

3.3 Krajinný ráz a jeho význam

Institut krajinného rázu je jedním z nástrojů ochrany kulturní krajiny v České republice, a součástí české environmentální legislativy je od r. 1992, kdy byl právně ukotven v zákoně č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. Tento výchozí předpis vymezuje ochranu krajinného rázu následovně:

(1) „Krajinný ráz, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je chráněn před činností snižující jeho estetickou a přírodní hodnotu. Zásahy do krajinného rázu, zejména umístování a povolování staveb, mohou být prováděny pouze s ohledem na zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant krajiny, harmonické měřítko a vztahy v krajině.

(2) K umístování a povolování staveb, jakož i jiných činnostem, které by mohly snížit nebo změnit krajinný ráz, je nezbytný souhlas orgánu ochrany přírody. Podrobnosti ochrany krajinného rázu může stanovit ministerstvo životního prostředí obecně závazným právním předpisem.

(3) K ochraně krajinného rázu s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami, který není zvláště chráněn podle části třetí tohoto zákona, může orgán ochrany přírody zřídit obecně závazným právním předpisem přírodní park a stanovit omezení takového využití území, které by znamenalo zničení, poškození nebo rušení stavu tohoto území.

(4) Krajinný ráz se neposuzuje v zastavěném území a v zastavitelných plochách, pro které je územním plánem nebo regulačním plánem stanoveno plošné a prostorové uspořádání a podmínky ochrany krajinného rázu dohodnuté s orgánem ochrany přírody.”

Ochrana krajinného rázu je ochranou obecnou, platí tedy na území celého státu a je veřejným zájmem. Obecně závazný právní předpis ani metodický pokyn, kterým by ministerstvo stanovilo podrobnosti této ochrany, doposud nebyl vydán. Uplatnění hledisek ochrany krajinného rázu a nástrojů územního plánování je tak metodicky

nevyjasněné a nesourodé (Vorel, 2009).

Krajinný ráz je atributem každé krajiny, tedy i např. povrchovou těžbou zasažených území severočeské hnědouhelné pánve. Podle § 12 zák. č. 114/1992 Sb., je krajinný ráz vytvářen estetickými a přírodními hodnotami, které jsou obrazem přírodních, kulturních a historických charakteristik dotčeného území. V těchto ohledech se znění paragrafu jeví jako nedostatečné, což se projevilo při pokusech o návrh věcného záměru prováděcího předpisu (vyhlášky), resp. všeobecně uznávané metodiky (Sklenička, 2003).

Ochrana krajinného rázu se stala nedílnou součástí plánování rozvoje krajiny, stanovuje limity ochrany jejích složek, které pozitivně posilují estetické kvality krajinného rázu (Bukáček, 1999). Stanovení limitů předchází složité hodnocení charakteristik krajiny, jejích vztahů, vizuální hodnocení celkové krajinné scény apod. Cílem ochrany krajinného rázu je ochrana pozitivních znaků krajinného rázu, eliminace negativních znaků, udržení a případně i zvýšení přírodní a estetické hodnoty krajiny (Bukáček, 2006).

Každá krajina má svůj krajinný ráz, který musí být chráněn před poškozením nebo znehodnocením. Lze konstatovat, že krajina s vyšší koncentrací přírodních, kulturních a historických hodnot má i zvýšenou hodnotu krajinného rázu. Znaky a hodnoty se tak stávají územní limitou a mají tak vliv např. na vymezení zastavitelnosti území. Každá krajina však nezasluhuje stejnou míru ochrany. Löw (1999) se domnívá, že vyšší ochranu zaslouží krajinný ráz tam, kde je dobře dochován, kde je zvláště společensky užitečný a kde nejméně překáží jiným aktivitám, také je - li vzácný, nebo tehdy, přejí - li si to ti, kteří v daném místě žijí a jimž území náleží (zejména na venkově, kde existuje silné sepejetí lidí a krajiny). Jedná se o území, kde má krajina vysoký potenciál, je zde intenzivní hospodářské využití a rovněž území, kde je dochovaný krajinný ráz předpokladem pro další aktivitu (cestovní ruch, bydlení). Ochrana krajinného rázu může být někdy překážkou, např. v oblastech těžby nerostných surovin nebo urbanizace.

Základními otázkami ochrany krajinného rázu (KR) podle Löwa & Míchala, 2003 jsou:

- Kde přednostně chránit dochovaný KR?
- Jak přísně chránit KR v daném místě?
- Jakým způsobem chránit KR v daném místě?

Institut krajinného rázu je výsledkem potřeby přiměřeně chránit rázovitost krajiny jako přírodní, kulturní a historické bohatství. Zodpovědnost za tento institut je zákonem dána orgánům ochrany přírody, které se mají aktivně podílet na regulaci změn působených v krajině výstavbou a jinými činnostmi. Efektivní ochrana krajinného rázu předpokládá rozvíjení spolupráce mezi orgány a institucemi resortu

životního prostředí, místního rozvoje, kultury, zemědělství a mezi kraji a obcemi. K tomu je určen zák. č. 114/1992 Sb., který vychází z celoevropsky přijatého standartu, že existuje zájem na zachování krajinného rázu jako součásti kulturního dědictví a dobrého životního prostředí pro budoucí generace (Löw & Míchal, 2003).

Mezi další zákony, které se týkají problematiky ochrany krajiny a krajinného rázu patří:

- zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu

dale jen stavební zákon a jeho související právní úpravy (zeměna vyhlášky 500/2006 Sb., 501/2006 Sb. a zákon 186/2006 Sb., o změně některých zákonů souvisejících s přijetím stavebního zákona a zákona o vyvlastnění) přinesly určitý pokrok ve vztahu k problematice krajinného rázu. Ochrana krajinného rázu se stala součástí územního plánování. Mezi základní cíle územního plánování definované v § 18 odst. 4 stavebního zákona patří ochrana a rozvoj přírodních, kulturních a civilizačních hodnot v území, dále pak ochrana krajiny jako podstatné složky prostředí života obyvatel a základu jejich totožnosti.

Stavební zákon prostřednictvím územně analytických podkladů (ÚAP) stanoví povinnost zabývat se krajinným rázem. V § 4 odst. 2 písm. a) vyhlášky 500/2006 Sb. je stanoven požadovaný obsah ÚAP zahrnující zjištění a vyhodnocení stavu a vývoje území, jeho hodnot a záměrů na provedení změn v území. Z těchto požadavků je patrná aplikace především preventivní hodnocení krajinného rázu na úrovni územního plánování obcí.

Dle Bukáčka, Bukáčkové a Matějky (2008) toto hodnocení pracuje odlišně s prostorem obce a prostorem utvářející krajinný rámec, přičemž sídlo je považováno za speciální místo krajinného rázu. Cílem je udržení a ochrana pozitivně vnímaného obrazu sídla v krajině a ochrana pozitivně vnímaných znaků definujících charakteristiku, měřítko a vztahy v krajině v kontextu zachování nebo zlepšení estetické a přírodní hodnoty krajinného rázu ve smyslu ustanovení § 12 zákona. Územní plánování má oproti rozhodovacímu orgánu ochrany přírody výhodnou účast veřejnosti na projednávání plánovací dokumentace. To umožňuje obyvatelům uplatňovat jejich postoje vůči krajině, ve které žijí.

- zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči

Spolu se zákonem o ÚP představuje regresivní legislativu, tzn. že nevytváří nové skutečnosti (zbylé vytvářejí). Účelem zákona je dle § 1 odst. 1 chránit kulturní památky, jako nedílnou součást kulturního dědictví lidu, svědectví jeho dějin, významného činitele životního prostředí a nenahraditelné bohatství státu.

Kulturní památky jsou definovány v § 2 odst. 1 tohoto zákona jako nemovitá a movitá věc, popřípadě jejich soubory, které jsou významnými doklady

historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti. Dle §9 odst. 3 mají občané po povinnost počínat si tak, aby nezpůsobily nepříznivé změny stavu kulturních památek, nebo jejich prostředí a neohrožovali zachování a vhodné společenské uplatnění kulturních památek. Na základě tohoto zákona jsou následně zřizovány národní kulturní památky, jakožto nejvýznamější součást kulturního bohatství národa, dále pak památkové rezervace a památkové zóny chránící část území vykazující významné kulturní hodnoty.

- zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech

Cílem pozemkových úprav je zlepšit podmínky pro zemědělské hospodaření, pozemky zpřístupnit, zmírnit projevy větrné a vodní eroze, napomoci vhodnému hydrologickému režimu v krajině, zlepšit ekologickou stabilitu krajiny a zachovat či obnovit krajinný ráz. (Vlasák a Bartošková, 2007)

Podle Skleničky (1999a) se pozemkové úpravy stávají finálním nástrojem krajinného plánování. Komplexní pozemkové úpravy (dále jen KPÚ) se mohou výrazně podílet na dosažení souladu užitkových a estetických funkcí krajiny. Krajinu lze také ovlivnit návrhem vlastnického uspořádání, delimitací kultur, rozpracováním generelu ÚSES, návrhem protierozních a vodohospodářských opatření, návrhem revitalizace vodních toků a v neposlední řadě návrhem krajinářských úprav. Právě krajinářské úpravy by měly být primárně založeny na estetickém kritériu. V rámci KPU vidí Sklenička jako způsob ochrany krajinného rázu zavedení zásad ochrany krajinného rázu do plánu společných zařízení.

Ochrana krajinného rázu musí být zaměřena k ochraně typických znaků krajinného rázu dané oblasti, které jsou součástí jednotlivých charakteristik (přírodní, kulturní a historická), k ochraně přírodních a estetických hodnot, k zachování významných krajinných prvků, zvláště chráněných území, kulturních dominant, harmonického měřítká a vztahů v krajině (Vorel et al., 2004).

„Charakter krajiny - vyjadřuje určité vlastnosti krajiny, které danou krajinu odlišují od krajiny jiné, nebo naopak jsou pro různé krajiny společné“. Termínu „charakter krajiny“ odpovídá význam pojmu „krajinný ráz“, tak jak je ukotven v české legislativě. „Krajinný ráz“ vyjadřuje zvláštnost určité krajiny, její jedinečnost. Slovo „ráz“ je jaksi „více české“, obsahuje v sobě navíc také trochu jiný význam, který je spíše cítit z odvozených slov jako „rázovitý či svérázný“. Pojem krajinný ráz je kvůli § 12 zák. č. 114/1992 Sb., kde přes své specifické zabarvení významově odpovídá termínu charakter krajiny, již v odborné terminologii zažit jako terminus technicus (Vorel, 2006a).

V krajinné architektuře a v krajinném plánování je charakter krajiny dán množinou

vizuálně vnímaných znaků georeliéfu, vodních toků a ploch, vegetačního krytu a znaků souvisejících s osídlením a hospodářskou činností, které charakterizují konkrétní typ krajiny. Jinými slovy je charakter krajiny dán souborem znaků přírodních podmínek, kulturního a historického vývoje (Vorel, 2006b).

Tyto znaky a hodnoty krajiny přirozeně zanikají, jsou překrývány a vznikají nové znaky a hodnoty, neboť obraz krajiny se vždy vyvíjel společným působením socioekonomických, kulturních a přírodních procesů (Němec & Pojer, 2007).

Ráz krajiny je významnou hodnotou dochovaného přírodního a kulturně historického prostředí a je proto chráněn před znehodnocením. Ráz krajiny vyjadřuje nejenom přítomnost pozitivních jevů a znaků, ale též kulturní a duchovní dimenzi krajiny. Löw & Míchal (2003) dále hovoří o rázovitosti krajiny, která není jen výslednicí estetických hodnot krajinářských návrhů, ale tvořivého života stovek generací našich předků v konkrétních přírodních, kulturně historických a sociálních podmínkách.

Zatímco Löw & Míchal (2003) rozumí pod pojmem "ráz - rázovitost" něco pevného a jen málo nebo vůbec se měnícího, chápe Vorel (1999) význam pojmu "ráz" spíše jako "obraz", který přirovnává k fotografii, která se mění v průběhu dne vlivem světla a v průběhu roku vlivem ročních období. Na základě těchto rozdílů se Lacina (1999) domnívá, že "ráz - obraz" je pojem statický a všechny změny barev jsou výsledkem pouze jakýchsi "filtrů", zatímco pojem "ráz - rázovitost" je pojmem vysoce dynamickým, neboť v sobě odráží vývoj v čase.

Krajinný ráz je souborem specifických charakteristik pro určitou konkrétní oblast či místo v krajině, které jsou příčinou jejího komplexního, funkčního, vizuálního, senzuálního a jiného projevu a činí ji tak typickou ať nezaměnitelnou (Bukáček & Matějka, 1999).

Charakter krajiny je vyjádřen subjektivním hodnocením pozorovatele nebo uživatele, který své hodnocení zobecňuje do racionálních pojmů jakými je krajina urbanizovaná, krajina přírodě blízká, krajina zemědělská nebo lesní či do pojmů emocionálně zabarvených jako je krajina klidná, neklidná, panenská, tajemná, bizarní apod. (Vorel, 2008).

Oblast krajinného rázu (ObKR) je území s podobnou přírodní, kulturní a historickou charakteristikou, tedy s podobným souborem typických znaků. Oblast krajinného rázu se liší od jiné oblasti ve všech charakteristikách či v některé z nich a je vymezena hranicí, kterou může být rozhraní měnících se charakteristik. (Vorel et al. 2004)

Podle Culka (2005) jsou tyto oblasti nutností k hodnocení krajinného rázu, neboť je nejprve potřeba vymežit určité krajinné jednotky, které se stanou rámcem pro popis a hodnocení krajinného rázu.

3.4 Charakteristika krajinného rázu

Charakteristika krajinného rázu je dána druhem a uspořádáním krajinných složek, prvků a jevů nebo jejich souborů, které se podílejí na vzniku rázu krajiny. Jedná se o charakteristiky přírodní, kulturní a historické, které vnímáme jako soubor typických znaků (Vorel et al., 2004).

Každá charakteristika krajinného rázu se projevuje soustavou znaků, které je možné v krajině identifikovat. Význam znaků tkví ve fyzické přítomnosti určitého jevu, v jeho významu ve struktuře přírodních nebo civilizačních složek a ve vizuálním projevu takového jevu v krajinné scéně (Vorel, 2007a). Hodnota krajinného rázu je potom chápána jako znak krajinného rázu, který v procesu určitého hodnocení nabývá pozitivního významu (Vorel et al., 2004).

Znaky krajinného rázu mají stránku obsahovou a stránku vizuální. Stránka obsahová, která tkví v přítomnosti přírodních, kulturních a historických hodnot důležitých z hlediska svého významu, cennosti a vzácnosti, se stává pro charakter krajiny důležitou zejména tehdy, pokud se projevuje vizuálně (Vorel, 2006b).

Každá ze tří charakteristik krajinného rázu, přírodní, kulturní a historická charakteristika, má dvě roviny. V první řadě je to rovina fyzické přítomnosti určitých jevů a hodnot v krajině. Druhou rovinu představuje skutečnost, že znaky každé z charakteristik krajinného rázu se navenek uplatňují v prostorových, vizuálně i více smyslově vnímaných vztazích krajiny (Vorel, 1999).

Vorel (2006b) hovoří o neopakovatelnosti a proměnlivosti, jež jsou důležitými vlastnostmi charakteru krajiny a o rozmanitosti přírodních a kulturních podmínek vytvářejících různorodé obrazy krajiny. Proměnlivost tkví v přítomnosti či nepřítomnosti určitých znaků, v jejich vizuálním projevu, výraznosti a jedinečnosti a v neposlední řadě v jejich kombinaci a prostorových vztazích. Krajina se zřetelným a výrazným krajinným rázem se liší od krajiny s rázem nevýrazným a těžko definovatelným přítomností, výrazností a cenností svých znaků a hodnot. V rámci oblasti nebo místa krajinného rázu mají nalezené znaky a hodnoty různý význam a různou cennost.

Významem se rozumí určitý podíl znaků v celkovém výrazu krajiny. Některé hodnoty identifikované v dané krajině mohou být mimořádné nebo ojedinělé (Vorel et al., 2004):

znak zásadní – rozhodujícím způsobem determinuje charakter krajiny

znak spoluurčující – významně spoluurčuje charakter krajiny

znak doplňující – doplňuje charakter krajiny

Znaky a hodnoty krajinného rázu, které byly identifikovány v dotčeném krajinném prostoru, mají z hlediska obdoby v rámci oblasti krajinného rázu, v rámci regionu nebo v rámci státu různou cenu (Vorel et al., 2004):

znak jedinečný – ojedinělý jev

znak význačný – významný jev

znak běžný – často se vyskytující jev, není významný ani ojedinělý

Znaky krajinného rázu jsou jednotlivé, člověkem v krajině smyslově přímo i zprostředkovaně vnímané charakteristiky krajiny, které spoluvytvářejí její obraz a určitý prostor pro člověka identifikují. Soubor těchto znaků dané krajiny vytváří její rázovitost. Znaky je účelné dělit na dominantní, hlavní a doprovodné. Rozhodující je určení souboru znaků dominantních, které o rázu krajiny rozhodují v širších, nadřazených celcích, a znaků hlavních, které rozhodují o rázovitosti jednotlivých základních krajinářských celků a identifikují je. Doprovodné znaky dotváří ráz krajiny (Löw & Míchal, 2003).

3.5 Historická krajina

Kulturní krajinu lze vnímat i v historické perspektivě. Historická krajina jakožto součást kulturní krajiny je krajina reflektující a uchováající prvky a struktury vzniklé během staletého procesu jejího osidlování a kultivace (Kupka 2010). Samotný charakter krajiny či krajinný rámec předurčil výběr místa pro lokaci plánovaného sídla. Nejdůležitějšími podmínkami pro výběr místa byla možná obrana sídla, poloha na obchodních či vodních stezkách, přístup k pitné vodě i podmínky stavebně technické. V případě zakládání zemědělských sídel byl rozhodující dostatek místa pro pluzinu a vhodná půda pro pěstování plodin (Kupka, 2010). Gojda (2000) za typickou formu sídelní koncentrace považuje město, které nabývá významu uzlového bodu regionální sídelní struktury.

Krajinný rámec předurčil výběr místa a stále ovlivňuje způsob funkčního uspořádání města, vymezuje směry jeho rozvoje a odráží se v prostorové skladbě města, výrazně se promítá i do kompozice města, dotváří ji, ovlivňuje městský interiér i exteriér, umocňuje siluetu města jako rozvinuté vnímání celkového efektu prostoru, kterou tvoří obrysná kontura města (Kupka 2010). Snahy o pojmenování historických a kulturních hodnot krajiny, vychází ze společenských požadavků na ochranu veřejného zájmu. Vzhled dnešní krajiny stále odráží výsledky jejího vědomého a cíleného organizování. V krajině je patrné velké množství stop a dochovaných krajinných struktur, které dotváří kulturní a historickou charakteristiku krajiny. Tyto stopy historického vývoje a kultivace krajiny lze považovat za hodnoty historické krajiny.

3.6 Historický vývoj města Jaroměř

Nejstarší část Jaroměře, dnešní historický střed města, je trvale osídlena tisíc let. Ve vývoji od ranně středověkého hradiště z počátku 11. století k vyspělému městu vrcholného pozdního středověku se odráželo dění v tehdejší české státě. Název Jaroměř je odvozován od přemyslovského knížete Jaromíra. Nejstarší písemná zpráva o Jaroměři pochází z r. 1126. Královské město vzniklo zřejmě za krále Přemysla Otakara II. na místě původního hradiště. První písemný doklad o existenci města je z r. 1298. Listinou z roku 1307 byla Jaroměři potvrzena městská práva a zároveň od této doby patřila k věnným městům českých královen. Měšťané byli přímými poddanými krále, respektive královny. Husitské období je jednou z nejzajímavějších kapitol v historii Jaroměře. V roce 1421 byla dobytá spojeným vojskem pražanů a táborů vedených Janem Žižkou z Trocnova a stala se na další léta věrným husitským městem. Jaroměřští se zúčastnili i některých vojenských tažení. Město se poté poddalo králi Zikmundovi, avšak uchovalo si získanou samosprávu. Měšťanstvo královských měst představovalo třetí svobodný stav a účastnilo se správy země. V následujících dvou stoletích zažila Jaroměř hospodářský rozkvět. Měšťané byli obdařeni četnými privilegii a úlevami. Bohaté město koupilo i některé okolní vesnice a stalo se jejich vrchností. V roce 1547 se Jaroměř připojila k neúspěšnému povstání českých stavů proti králi Ferdinandovi I. Vítězný panovník ji za odboj potrestal finančním postihem a omezením vlastní samosprávy. Královská města byla také čím dál více vystavena konkurenčnímu tlaku šlechtických velkostatků, které nebraly na zřetel jejich staré hospodářské výsady. Mnohem vážnější důsledky měla účast Jaroměře na druhém protihabsburském odboji v r. 1618 a také následující období třicetileté války. Během ní se ve městě střídaly vojenské posádky a na jejím konci byla Jaroměř zpustlá a vylidněná. K obnově města přispělo i zavedení robotních povinností pro obyvatele tzv. šosovních vsí Dolan, Čáslavek a Hořenic. (Městský národní výbor Jaroměř, 1976)

Na začátku 18. století zažilo Jaroměřsko čilý ruch spojený s výstavbou Šporkova lázeňského komplexu v Kuksu. Ztráta Slezska a Kladska pak vedla k výstavbě pevnosti na místě vesnice Ples. Osídlování pevnostního města, přejmenovaného r. 1793 na Josefov, postupovalo ovšem jen zvolna. Mnohonárodnostní posádka josefovské pevnosti tvořila značně výlučnou společnost. Josefov získal vlastní samosprávu až v r. 1835. Revoluční rok 1848 byl začátkem událostí, které v následujících desetiletích změnily charakter Jaroměře. Vznik národní gardy a první volby do říšského sněmu vnesly do města dosud nepoznané, prvky rodící se občanské společnosti. Stavba železnice v r. 1857, přivedená na Jaroměřsko kvůli vojenskému významu pevnosti Josefov, byla důležitým impulsem ke vzniku průmyslu a dalšímu rozvoji města. Hned v následujícím roce začal Josef Etrich budovat vůbec první textilní továrnu v Jaroměři. Za prací přicházeli mnozí obyvatelé venkova a začali vytvářet novou složku společnosti - tovární dělnictvo. Tato léta jsou významná i vznikem pěveckého sboru Jaromír (1856), spolku divadelních ochotníků (1861),

Sokola (1862), Občanské besedy (1862) a dělnického spolku Ruka (1872). Prusko-rakouská válka v roce 1866, která prošla zdejšími krajemi, našťastí městu větší škody nezpůsobila. Roku 1882 vznikla z původní koželužny firmy Polický továrna na zpracování kůží a výrobu řemenů. V následujících letech byly založeny další podniky. Jaroměř se však na rozdíl od některých okolních měst (Náchod, Dvůr Králové) velkého růstu nedočkala. Úrodné, intenzivně zemědělsky obdělávané okolí neuvolňovalo tolik pracovních sil jako chudé podhorské kraje. Přesto město natolik ekonomicky zesílilo, že se již koncem 19. století mohlo pochlubit některými honosnými budovami. Slibný vývoj zpomalila první světová válka, jejíž útrapy znásobila přítomnost zajateckého tábora v Josefově. V období první Československé republiky zažila Jaroměř další, především stavební růst. Nové vilové čtvrti změnily podobu města. Léta nacistické okupace 1939-1945 si vyžádala více lidských ztrát než přímých materiálních škod. Rok 1945 nejvíce poznamenaly první znárodnovací akty (Etrich, Čerych a Polický). Jaroměř se po mnohaletém úsilí dočkala zřízení samostatného jaroměřského okresu. Mnoho lidí odešlo osídlit pohraničí. (Hejna, 1936)

Roku 1960 byl jaroměřský okres zrušen a město dále pokleslo na významu. Po roce 1960 se začaly stavět bytové domy a v dalších letech vyrostla nová sídliště převážně panelových domů. Bývalá pevnost Josefov byla v roce 1971 prohlášena městskou památkovou rezervací, avšak následující dvě desetiletí byla obdobím jejího nejhlubšího úpadku. Naopak vlastní Jaroměř pak doznala ve svém vzhledu skutečně zásadních změn. Sem byly soustředěny objekty a zařízení tzv. občanské vybavenosti. Roku 1990 převzalo správu města nové zastupitelstvo. Stály před ním především dosud neřešené ekologické úkoly (výstavba čistírny odpadních vod, plynofikace kotelen, likvidace staré skládky komunálních odpadů). Druhá polovina 90. let pak byla zaměřena na obnovu historických center Jaroměře a Josefova. Průmyslová základna prošla privatizací a rozrostla se o nové výrobní kapacity (Tanex-Plasty, Kimberly Clark, Karsit aj.). Zemědělská družstva se transformovala do různých typů podniků. (Městský úřad Jaroměř, 2014)

3.5.1 Historie pevnosti Josefov

V Evropě koncem středověku potlačil obranyschopnost feudálních sídel a místo hradů nabývali na významu nově stavěné, svým účelem pouze vojenské objekty – pevnosti, v které se také proměňovala některá vybraná města. Jejich dobývání patřilo k cílům tažení mnohatisícových armád. V 18. století měly pevnosti zadržet nepřítele tak dlouho, dokud by na něj plnou silou neudeřila polní armáda. Pevnosti se také stávaly výchozí základnou a zásobárnou při vpádu armády do sousední země. Vojenská strategie jim připisovala velký význam a státy neváhaly do jejich výstavby vkládat obrovské finanční prostředky. Tak tomu bylo i v habsburské monarchii. Začátek vlády Marie Terezie nepříznivě poznamenalo obsazení většiny Slezska a Kladska pruským králem Fridrichem II. v letech 1740-42. Výsledek další slezské války (1744-45) a zejména sedmileté (1756-1763), při nichž Praha i Olomouc zažily

pruské obléhání, potvrdil územní zisky na úkor habsburského dědictví. Panovnice Marie Terezie stála proto spolu s vojenskými odborníky před problémem, jak bránit Čechy před případnou pruskou expanzí, když po ztrátě slezských pevností zůstaly prakticky bez ochrany. (Mertlíková, 1985)

Po dlouhých úvahách a množství různých návrhů za účasti francouzských vojenských inženýrů, dostal nakonec přednost návrh maršála Leopolda Dauna. Ten doporučoval buď přestavbu opevnění v Hradci Králové, nebo vybudování nové pevnosti nad soutokem řek Labe s Metují, v místech, kde stála vesnice Ples. Rozhodující roli však v té době sehrála skutečnost, že stát neměl na novou pevnost dostatečné množství financí. A tak presto, že se většina odborníků vyslovila pro výstavbu nové pevnosti, z ekonomických důvodů dostala přednost modernizace opevnění Hradce Králové. (Polák, 1988)

Opevňovací práce v Hradci, při nichž vzala za své většina města jejichž náklady několikrát převýšily původní rozpočty, skončili těsně před vypuknutím války o bavorské dědictví mezi Pruskem a Rakouskem. Ve válce, zvané bramborová a pro Rakousko tentokrát úspěšné, se osvědčila především polníopevnění zřízená kolem Jaroměře a pokračující až k hornímu Labi. Tuto obrannou linii nedokázalo pruské vojsko vedené samotným Fridrichem II. prorazit a postoupit dále do země. Hradecká pevnost pro svou vnitrozemskou polohu posloužila jako dobré zázemí vojskům generála Morice Lacyho. Proto znovu ožila myšlenka stavby pevnosti u Jaroměře, jejíž klíčové postavení se právě prokázalo. (Mertlíková, 1985)

Syn Marie Terezie Josef II. v letech 1766-1780 východní Čechy častokrát navštívil a zkoumal výhodnost polohy vesnice Ples. V roce 1779 s konečnou platností rozhodl ve prospěch výstavby nové pevnosti Ples. Vypracováním projektu byl pověřen francouzský inženýr, general Querlonde du Hamel. V roce 1780 byly zahájeny první stavební práce. Obytná a hospodářská stavení se začala postupně bourat. Stavbě muselo ustoupit celkem 48 usedlostí, kostel, škola a panský dvůr. 3.10. 1780 byl za účasti císaře položen základní kámen k výstavbě pevnosti, v místech budoucí jaroměřské brány. Již v roce 1781 bylo započato s výstavbou hradeb a okružních kasáren. (Polák, 1988)

Stavební materiál se svážel z blízkého i vzdáleného okolí. Cihly se pálily u Jaroměře a k tomu se poprvé v Čechách používalo kamenného uhlí, těženého ve svatoňovických dolech. (Mertlíková, 1985)

Přicházely sem pracovat tisíce lidí z celé Evropy. Všichni byli vázáni přísahou nejpřísnější mlčenlivosti. Tesař Ignác Pabil z Pardubic byl obžalován jako zloděj pevnostních plánů a byl pověšen pro velezradu. (Prokešová, 1972)

V krátké době začala krajina měnit svou tvář. Rozsáhlé úpravy poznamenaly zejména koryta obou řek a také jejich soutok byl posunut. Pleský les byl zpoloviny vykácen, aby nemohl poskytnout ochranu dobyvateli pevnosti. Rostoucí stavba se

stávala novým výrazným prvkem kraje. Posádka pevnosti, která v době míru zdaleka nedosahovala pro obranu plánovaného počtu 12 000 mužů, potřebovala ke své existenci civilní obyvatelstvo. Proto vydal Josef II. Roku 1782 osídlovací patent, kterým upravil práva a povinnosti příštích obyvatel pevnostního města. (Mertlíková, 1985)

Patent určoval, kde se v pevnosti může usadit. Magistrát proto od osídlenců považoval pas, nebo úřední osvědčení. Příchozím, kteří ihned na místě nezůstávali, byl vystaven gruntovní zápis. Muselo se stavět do čtverhranných bloků. Každý dům z důkladného material, přesně podle předpisu o výšce domu, o komínech, střeších, žlabech a klenutích, o studních, sklepích a stokách. Byl stanoven nejmenší možný rozsah stavby i velikost oken. Nezapomělo se ani na stanovení nádob a náradí potřebných k hašení ohně. Projektovaný dům musel být postaven do dvou let. Fasády měly být střízlivé a pokud možno ploché. Schvalovalo je přímo pevnostní velitelství. (Prokešová, 1972)

Pevnost Ples tak začala plnit funkci města. V roce 1784 byly postupně zahájeny stavby zbrojnice, nemocnice s 1 200 lůžky a jízdeckých kasáren. Téhož roku převzal řízení stavby pevnosti plukovník Franz Lauer. 16.9.1787 byla pevnost z podstatné části hotova a císařem Josefem II. slavnostně předána zemskému vojenskému veliteli, general hraběti Michalu Wallisovi. V letech 1787-89 byly prováděny dokončovací práce. V roce 1788 byla dostavěna samostatná předsunutá hradba-reduta Brdce na návrší 167 m.n.m., dále hlavní strážnice, pět pracháren v pevnosti, tři prachárny na Libinách, budova ženijního velitelství a proviantního skladiště a posádková nemocnice. V 1789 byly dokončeny podzemní minové prostory, na náměstí a podél cest vysázeny lípy a téhož roku ještě lékárna. (Polák, 1988)

Tři čtvrtě století čekala pevnost na nepřítele, který by se objevil před jejími branami. Válka prusko-rakouká v roce 1866 měla rozhodnout o vedoucím postavení obou mocností v procesu sjednocování Německa přivedla pevnost do nejvyšší pohotovosti. Dne 26. června překročili Prusové zemskou hranici u Náchoda a rakouské oddíly nedokázaly zabránit jejich postupu. Proto se velké naděje vkládaly do josefovské pevnosti. Pevnostní stavidla byla spuštěna, voda opustila břehy obou řek a rozlila se pod Josefovem. V okolí se strhávaly mosty, padly i aleje lemující cesty k pevnosti, aby neposkytly Prusům ochranu. Do pevnosti doléhaly stále silnější ozvěny přibližujících se bojů, vojenská nemocnice přijímala další a další raněné. 29. června poprvé v historii pevnosti promluvila její děla, když se nepřítel přiblížil od České Skalice v jejich dostřel. Blíže k pevnosti se však odvážili jen průzkumné hlídky. Dne 3. července byly za Jaroměří spatřeny pruské sbory, pochodující od Dvora Králové ke Chlumu u Hradce Králové. Včasný příchod na bojiště přinesl pruské armádě vítězství v této krátké, rozhodující, ale zcela nešťastné válce. Pevnost Josefov pruské voje nezastavila. Padlo i podezření na zradu velitel, avšak ta se neprokázala. Těžko totiž mohla početně slabá posádka asi 7000 mužů vyjít do pole proti nepříteli, který po zjištění, že pevnost neukrývá silné armádní zálohy, ji klidně ponechal v sobě zádech.

Prusové se neobrátili proti Josefově ani později, kdy nadále držel kontrolu nad železniční tratí a tím jim ztěžoval zásobování.

Význam starých pevností neodvratně zpochybnila roku 1870 válka prusko-francouzská. Josefův s dalšími městy ztratil pevnostní statut roku 1888, když k tomuto rozhodnutí přispěla i změna v mocenských vztazích a z tradičního nepřítele – Pruska se stal spojenec. Pro kdysi významná správní a hospodářská centra Olomouc a Hradec Králové, pevnostními pouty zastavená ve svém přirozeném vývoji, znamenalo zrušení hradeb začátek nového rozvoje. Také v Josefově a zejména v sousení Jaroměři přijalo obyvatelstvo tento krok s radostí. Jaroměře se dlouhá desetiletí blízkost pevnosti citelně dotýkala. Na jedné straně sice pevnost přivedla roku 1857 do kraje jednu z prvních železničních tratí v Čechách, na druhé však pevnostní palebná linie zasahovala do města a omezovala stavební činnost a průmyslové podnikání.

Po zrušení pevnosti ustala nejen dříve pečlivě vykonávaná údržba hradeb, ale obyvatelstvo přistoupilo k jejich bourání. Již v roce 1891 se zbořili Jaroměřská a Korunní brána, další dvě potkal stejný osud v letech 1904 a 1905. Josefův se tak zbavil symbol pevnostního sevření. Likvidovalo se také vnější opevnění, neboť získané cihly se staly žádaným stavebním materiálem. Rozruch v Josefově dvakrát způsobili turečtí zajatci. Poprvé se sem dostali v roce 1878 a podruhé roku 1912. Na josefovské Turky se jezdili dívat zvědavci z celého okolí. Roku 1910 uskutečnil Ing. Jan Kašpar na vojenském cvičišti svůj 3. veřejný let aeroplánem v Čechách.

Trpkost v době první světové války v Josefově způsobila existence obrovského zajateckého tábora, jehož dřevěné baráky vyrostly na jih od města. Společně tu sdílely těžký úděl, hlad a nemoci Rusové, Ukrajinci, Poláci, Srbové a Italové. Na vojenském hřbitově přibývalo hromadných hrobů. Ruští zajatci zde postavili památník. Poslední zajatci odešli z Josefova začátkem roku 1921, avšak záhy dostaly táborové baráky nové obyvatelé – zbytky samostané haličské armády a uprchlíky z Ukrajiny, které vyhnala občanská válka. Byl tu zřízen internační tábor pro uprchlíky z Ukrajiny, který byl zrušen v roce 1924. Josefův pomalu srůstal se sousední Jaroměří a vytvářelo se dvouměstí. K jejich skutečnému spojení došlo až po druhé světové válce roku 1948.

Ve druhé čtvrtině 19. Století začala nova etapa osídlování města. Klidná doba dovolila mnohým lidem pomýšlet nad stavbou vlastního domu a uvnitř hradeb byl stále dostatek místa. Revoluční rok 1848 zasáhl i do života pevnostního města. Bylo zrušeno poddanství a feudální povinnosti, čímž násleovně docházelo k postupným územním reorganizacím. Josefův proslul jako žalář národů. Během let 1949-1950 sam byli přiváděni Poláci, Italové a Maďaři, dale čeští a němečtí studenti, účastníci bojů na pražských barikádách. Stále pokračující destrukci hradeb a pevnostních zařízení ukončilo roku 1971 prohlášení historické části Jaroměře – Josefova památkovou rezervací. Dostalo se tak náležitého ocenění vzácným hodnotám dochované vojenské obranné techniky a urbanistického celku. (Mertlíková, 1985)

- Popis pevnosti

Josefovská pevnost patřila k významným dílům fortifikačního stavitelství 18. století a dnes svou dochovaností je památkou evropského významu. Opevnění a sestavu pevnostního komplexu o rozloze 266 ha určil především ráz pro stavbu zvoleného místa. Řeky Labe a Metuje tvořili přirozenou překážku a jejich voda mohla po zaplavení okolních luk poskytnout ochranu hradbám a zařízením umístěným na jejich březích. (Mertlíková, 1985)

Při stavbě pevnosti bylo nuto přeložit řečiště Labe a Metuje směrem k severu. Oba toky byly napřímeny a regulovány. Řečiště Labe bylo značně zkráceno a ústí Metuje do Labe posunuto asi o 700 metrů. (Prokešová, 1972)

Jádro pevnosti se však rozkládalo na mírném návrší, jehož severní strana prudce spadá k Metuji a ostatní strany sestupují do okolní krajiny jen v nepatrném sklonu. Zde vodní ochrana chybí. Proto sem stavitel soustředil všechny tehdejší vymoženosti pevnostní techniky a značně prohloubil vlastní obranné pásmo. Tvar nepravidelného osmiúhelníku horní pevnosti dalo osm bastion, spojených rovnými úseky – kurtinami v hlavní neboli vnitřní hradbu. Kurtinami mezi bastiony a pod ochranou jejich dělostřeleckých střílen procházely tři brány: Jaroměřská, Novoměstská a Hradecká. Bastionem jsou nazývány části opevnění vystupující z valu pevnosti ve tvaru plochého pětiúhelníka. Před hlavní hradbou se rozprostírá široký suchý příkop. V něm se dosud nacházejí další obranné stavby, a to před kurtinami třiboké nebo pětiboké objekty – raveliny, před bastion jižní a východní strany mohutné hradby lomeného tvaru – předbastiony. Tyto části opevnění byly vytvořeny z navršené zeminy získané při hloubení příkopu. Boky hradeb zpevňuje silné cihelné zdivo, jehož konstrukce, kotvená dovnitř valu, vytvářela vazbu zdiva a zeminy nepřekonatelnou pro tehdejší dělostřelectvo. Zdivo nahoře zakončuje kamenná římsa a rovněž nároží jsou bosována kamennými kvádry. Nad zdivem pokračuje travnatým drnem zpevněný hliněný násep, který kryl dělová postavení i střelce. Hlavní val dosahuje šíře 20-25m a 13-14m výšky. Výška ostatních obranných objektů se směrem od hlavní hradby snižuje. Velmi důležitý byl i vnější val. Na jedné straně obezděn vystupoval z příkopu, na druhé se svažoval do předpolí. Rozmístění hradeb a jejich výškové poměry umožňovaly nejenom vzájemné krytí před účinky nepřátelské palby, ale též vzájemnou palebnou ochranu v případě zteče a zejména soustředění palebných směrů proti nepřátelskému dělostřelectvu. Při pohledu z nitra pevnosti zakrývá veškeré opevnění souvislý pás okružních kasáren, takzvaně dvojitých v hrdlech bastionů a jednoduchých okružních kasáren. Dvojitých v hrdlech bastionů a jednoduchých podél kurtin. Takto těsně spjaté s hlavní hradbou mohli být místem posledního odporu. Vnitřní zástavba pevnosti byla podřízena požadavkům bezpečnosti, řádu v architektuře a plánovanému rozmístění. Vojenské a civilní budovy, vytvářející sevřené pravoúhlé boky, byly vystavěny ve stylu pobarokního klasicismu a empíru. Na západě k horní pevnosti přiléhá rohová hradba – cornichon, kterou byl západní cíp návrší zahrnut do pevnostního rajónu, což mělo z hlediska obrany svůj význam. Úpravou labského řečiště a prokopáním kanálu mezi oběma řekami, dnes je však již

zasypán, byl nad soutokem uměle vytvořen ostrov. Jeho hradby chránily pevnostní mlýn, vodárnu a stavidla při obou mostech, jejichž pomocí se dalo voda Labe a Metuje vehnat do okolních luk a tak využít pro obranu. Opevnění dale doplňovaly předsunuté hradby, ztěžující boj o pevnost. Nejdůležitější byla reduta Brdce, vlastně samostatná pevnůstka na vyvýšenině 267 m.n.m. mezi řekami při dnešní železniční trati. (Začátkem 19. století přibýly ještě tři hradby – lunety. Toto předsunuté opevnění však zmizelo téměř bezstopy.) (Mertlíková, 1985)

Tvrz byla vybudována teprve v roce 1788. Pro její ochranu byly po roce 1807 vybudovány samostatné vysunuté hradby – lunety. Josefovské bastiony, kurtiny, předbastiony a raveliny ukřívají ve svých zdech, podobně jako jiné soudobé fortifikace, rozsáhlé podzemní prostory – kasematy, které sloužily jako skladiště zásob a kryty obránců. Existenci dělostřeleckých kasematů uvnitř hradebních valů dodnes prozrazují hluboké jícný střílen, kdysi palebně ovládajících hradební příkop. Některé objekty také protkala síť demoličních minových chodeb, z kterých bylo možno v případě nezbytnosti odpálit nálož a tím zničit v boji ztracený úsek i s nepřítelem. Největší atrakci Josefova jsou podzemní chodby podkopového systému ve vnějším obranném pásmu. Stavební plány udávají v chodbách asi 19 000 dveří, které dělí chodby na jednotlivé rajóny. Nejnižší položená chodba je v hloubce 23 m. Chodby jsou pečlivě vydlážděny a dodnes se neví, jak je provedeno větrání. Vzduch je zde čistý, někdy vzniká i průvan. Teplota vzduchu se pohybuje od 10 do 13°C. Každá chodba má svůj trativod. Systém chodeb je doplněn četnými naslouchacími chodbami. Jsou vysunuty daleko do popředí pevnosti. Mají rovné stropy a vyúsťují v komínky. Tenké kamenné desky na komíncích zastávaly funkci desky rezonanční a přenášely zvuky shora. V chodbičkách seděli speciálně vycvičení vojáci a bedlivě naslouchali, co se nad nimi děje. Bezpečně zjistili pohyb dělostřelectva, jezdeckta i pěchoty. Zprávy o pohybu nepřátelských vojsk předávali veliteli. Ještě dnes jsou tyto chodby v poměrně dobrém stavu. Ostatní chodby v podzemí mají klenuté stropy. (Prokešová, 1972)

Dobyvytel se do nich snažil proniknout podkopem a náložemi v nich způsobit průlom nutný ke zteči. Tomu se ale snažili zabránit obránci, kteří mohli využít obranných podkopů, zřízených již při stavbě pevnosti. V celé soustavě poklopů se podél funkcí rozlišovalo několik druhů chodeb. Hradební příkop při jeho vnější straně sledovala hlavní galerie, jejímiž úzkými střílnami bylo možno ostřelovat nepřítele, pokud by do příkopu pronikl. Z této hlavní galerie, sledující v délce asi 3 km celou horní pevnost, vycházely v pravidelných odstupech jednak minové štoly, mířící k povrchu na konci se rozvětvující v odpalovací pece, jednak chodby komunikační vedoucí dale do předpolí, kde na ně navazovali další minové a naslouchací štoly. Nepřátelští průkopníci – sapéři by v podzemní již před hradbami narazili na připravené obránce – minéry. Do rozvětvených stol neboli pecí stačilo navalit sudy s prachem, založit připravenými cihlami a odpálená nálož se stala strašlivou zbraní proti nepříteli buď pracujícím v zemi, nebo útočícím na povrchu. Hustá síť 762 minových větví dovolila přístup k pevnosti dokonale podminovat. Byla navíc

uspořádána do dvou pater a z každé pece šlo nálož odpálit několikrát po sobě. Délka všech podkopů před hradebním příkopem činila podle nového výpočtu asi 45 km. Vojáci se pochodbách pohybovali potmě. Orientaci usnadňovali olovené tabulky na stěnách, jejichž vyduté číslice bylo možné rozeznat hmatem ruky.. Chodby se stavěly povrchovým způsobem – ve výkopu zedníci vyzdili klenby cihlami a po navršení hlíny se terén vnějšího valu a předpolí upravil do konečné podoby. Při ražbě hlubších chodeb v zemi a ve skále se osvědčili psi, kteří v upevněných koších vynášeli hlínu a zpět nosili cihly. (Mertlíková, 1985)

Významné údaje o pevnosti (Prokešová, 1972):

- 1790 dochází postupně k prvním stavbám měšťanských domů. Jejich obyvatelé zajišťovali veškeré zásobování, řemeslnickou a živnostenskou produkci v pevnosti. Vybudování vojenské prádelny na řece Metuji (demolice v roce 1948).
- 1793 pevnost povýšena na královské svobodné město Ples.
- 16.3.1793 pevnost úředně pojmenována novým panovníkem Františkem II. na "C.K. pevnost a královské svobodné město Josephstadt".
- 1793 území Plesu rozděleno na čtyři katastrální obce: Starý ples (Horní Ples), Dolní Ples (vodní), Josephstadt (město a pevnost) a Nový Ples.
- 1795 byl vybudován dřevěný most přes Labe při soutoku Labe a Metují.
- 10.9.1796 přijala pevnost první zajatce – 410 Francouzů.
- 22.4.1805 položen základní kámen k výstavbě posádkového, garnisonního a farního kostela. Kostel je jednolodní empírová stavba, věž vysoká 60 m, zvon z roku 1522.
- 1813 celkové dokončení výstavby pevnosti
- 1824-25 založil generál Jan Mayer z Heldensfeldu na západní straně pevnosti za hradeckou branou, mezi silnicí k Hradci Králové a levým břehem Labe rozsáhlé sady. V těchto místech bylo od roku 1787 vojenské scičistě.
- 1835 bylo v pevnosti 168 řemeslných živností, 22 obchodních a 2 svobodné. Žilo zde 2000 civilních občanů a 4000 vojáků
- Od roku 1835 mělo město svůj vlastní magistrát
- 1843 dokončena výstavba pivovaru a lihovaru
- 1844 dokončena výstavba školy ve Školní ulici
- 7.9.1848 bylo zrušeno poddanství a feudální povinnosti, čímž násleovně docházelo k postupným územním reorganizacím.
- 1855 byla uvnitř pevnosti vystavěna krytá jízdárna
- 20.10.1857 přijel do Josefov z Pardubic první vlak
- 15.5.1859 zahájila provoz vlaková doprava z Josefova do Malých Svatoňovic.
- 1870 byly při levém břehu řeky Metuje založeny Tegetthoffovy sady, jejichž součástí byla důstojnická střelnice a dřevěný pavilonek. V roce 1918 byly přejmenovány na Wilsonovy, v současné době se zde nachází zimní stadion.
- 1880 se uskutečnilo sčítání lidu - 3 479 vojska, 2 452 civilistů
- 9.11.1884 proběhlo slavnostní otevření radnice. Radnice byla postavena v pseudorenesančním stylu. Průčelí je zdobeno sochami, které zhotovil akademický sochař B. Seeling.
- 1890 byl vystaven nový železniční most přes Labe na trati Jaroměř – Trutnov. Nahradil tak původní dřevěný.
- 1891 byla zbořena jaroměřská brána a brána v korunních hradbách. Tesař Niklas zhotovil jejich kopie, které jsou uloženy v městském muzeu.
- 1904-05 byly odstraněny brány Hradecká a Novoměstská. Kopie obou bran zhotovil opět tiskař Niklas a jsou v inventáři městského muzea.
- 1907-12 byla prováděna rozsáhlá regulace řeky Metuje od Krčína v Novém Městě nad Metují, po vtom Metuje do Labe v Josefově. Zároveň byly vybudovány náhony, lávky, jezy, mosty a zdymadla – celkem 25 objektů.
- 1.10.1908 bylo sborové armádní velitelství přemístěno z Josefova do Litoměřic
- 1910 byla vybudována vodárna a dáno do provozu elektrické osvětlení ulic
- 1912 byl v Josefově zařízen vodovod, jeho obsah činil 165 m³

- 1914 provedena přestavba vozatajských kůlen na Ptákách na zajatecký tabor Rusů. Téhož roku zahájena stavba baráků za novoměstskou branou pro 30 000 zajatců.
- 17.12.1916 odhalení památníku obětem první světové války u obce Rasošky. Autoři byly ruští sochaři.
- 1917 se uskutečnilo sčítání lidu 2 880 civilistů, 14 500 zajatců, 10 000 vojáků.
- 17.3.1919 započato s bouráním části hradeb. Téhož roku začala výstavba nových rodinných domů na Ptákách a u sadů v Josefově.
- 13.4.1919 vysazena lípa svobody
- 1930 vybudováno volejbalové a tenisové hřiště
- 1939 byly dřevěné mosty přes Labe a Metuji v korunních hrdbách nahrazeny železobetonovými
- **25.5.1949 Josefov sloučen s Jaroměří**
- 1960-61 byl vystavěn železný most přes Labe při soutoku Labe s Metují
- 23.3.1971 výnosem ministra kultury byl Josefov prohlášen Památkovou rezervací

3.7 Územní plán města Jaroměř

Územní plán je územně plánovací dokumentací, která stanoví základní koncepci rozvoje a ochrany hodnot území obce, plošného a prostorového uspořádání, uspořádání krajiny a koncepci veřejné dopravní a technické infrastruktury. Město Jaroměř je obec s rozšířenou působností, která na základě zákona č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) vykonává v přenesené působnosti územně plánovací činnost pro území obce a na základě žádosti i pro obce ve svém správním obvodu.

Územní plan ORP Jaroměř zpracoval atelier Charvát a je v platnosti od 4.12.1998. Řešené území je vymezeno jako administrativní území města. Zahrnuje katastrální pozemky Josefov, Starý Ples, Jaroměř, Jezbiny a Semonice. Navrhovaný horizont územního plánu byl k roku 2010.

V současnosti se připravuje nový územní plán Jaroměře. (ÚAP Jaroměř, 2014)

3.7.1 Územně analytické podklady

Územně analytické podklady pořizuje pro svůj správní obvod obce s rozšířenou působností úřad územního plánování Městského úřadu Jaroměř. ÚAP jsou souborem základních údajů o území, které slouží jako podklad pro tvorbu územních plánů jednotlivých obcí. Územně analytické podklady obsahují zjištění a vyhodnocení stavu a vývoje území, jeho hodnot, omezení změn v území z důvodu ochrany veřejných zájmů, vyplývajících z právních předpisů nebo stanovených na základě zvláštních právních předpisů nebo vyplývajících z vlastností území (limity využití území), záměrů na provedení změn v území, zjišťování a vyhodnocování udržitelného rozvoje území a určení problémů k řešení v územně plánovací dokumentaci (rozbor udržitelného rozvoje území). Územně analytické podklady v kompletním výčtu zahrnují 119 sledovaných jevů, tyto jevy naleznete v tabulce přílohy č. 1 vyhlášky č. 500/2006 Sb., o územně analytických podkladech, územně plánovací dokumentaci a způsobu evidence územně plánovací činnosti, v platném znění.

V analytické části dokumentace je vyhodnocována udržitelnost rozvoje území s uvedením jeho silných a slabých stránek, příležitostí a hrozeb v tomto tématickém členění:

- Horninové prostředí a geologie
- Vodní režim
- Hygiena životního prostředí
- Ochrana přírody a krajiny
- Zemědělský půdní fond a pozemky určené k plnění funkcí lesa
- Veřejná dopravní a technická infrastruktura
- Sociodemografické podmínky
- Bydlení
- Rekreace a cestovní ruch
- Hospodářské podmínky

V závěru ÚAP je vyváženost vztahu územních podmínek pro příznivé životní prostředí, pro hospodářský rozvoj a pro soudržnost společenství obyvatel území. Poslední část dokumentace stanovuje problémy k řešení v územně plánovacích dokumentacích zahrnující zejména urbanistické, dopravní a hygienické závady, vzájemné střety záměrů na provedení změn a střety těchto záměrů s limity využití území, ohrožení území například povodněmi a jinými rizikovými přírodními jevy.

V prosinci 2014 byla pořízena III. úplná aktualizace ÚAP ORP Jaroměř. Přípravovaná aktualizace byla projednána 15.12.2014 se zástupci jednotlivých obcí. Aktualizaci provedl Městský úřad Jaroměř, odbor výstavby, úřad územního plánování a III. úplná aktualizace byla předána na Krajský úřad Královéhradeckého kraje dne 22.12.2014. (ÚAP Jaroměř, 2014)

3.7.2 Rozvojové záměry

Urbanistická koncepce je založena na vymezení a rozvíjení základních částí zastavěného území města. Město Jaroměř je koncepcí dvou jádrových sídel – Jaroměře a Josefova, doplňovaných rezidenčními čtvrtěmi polabských zahradních měst s pravidelnou blokovou osnovou individuálního bydlení, plochami sídlišť, plochami výroby a skladů a plochami rekreace. K jádrovým sídlům se přidávají aglomerované historické obce Jezbiny a Semonice a další části nsouvisle zastavěného území. (ÚP Jaroměř, 2014)

Koncepce rozvoje území obce bude akcentovat obě městská sídla Jaroměř a Josefov jako dva urbanistické celky se zachováním jejich rozdílného charakteru a respektováním jejich historického vývoje. Tohoto cíle – generální zásady - může být docíleno velmi pozvolnou, avšak kontinuální a důslednou kultivací celého území Josefova, zapojováním různých forem městské a krajinné zeleně do stávající struktury, formováním a zdůrazňováním veřejných prostorů spolu s vhodným situováním veřejné infrastruktury (zejména funkcí občanské vybavenosti) v jejich dosahu.

Kultivovat, dopravně i funkčně vzájemně propojovat a vhodnou skladbou a využitím zřetelněji specifikovat rozhraní jednotlivých historických struktur (Jaroměř, Josefov) i jejich okrajové partie, tak, aby byly eliminovány stávající nejen pomyslné, ale mnohdy i faktické překážky a územní bariéry urbanistické struktury. Prostředky územního plánování a regulací ztraktivnit interakci obou městských jader, aniž by byla negativně dotčena jejich cenná a výjimečná struktura – naopak, aby těmito prostředky bylo docíleno posílení a akcentování historického i přírodního potenciálu.

Otevírat strukturu Josefova a hledat novou náplň pro nevyužité objekty, zejména bývalých kasáren a nemocnice. Navrhovat multifunkční plochy do organismu Josefova s výrazným podílem funkcí bydlení.

Urbanisticky posilovat propojování městských částí Jezbin a Semonice s Jaroměří, okrajové části provazovat pěšími cestami a cyklookruhy. Nadále posilovat rezidenční funkce v severozápadním a severovýchodním sektoru území města. Chránit historické a urbanistické hodnoty jader Jaroměře a Josefova, jako jsou Městská památková rezervace Josefov a Městská památková zóna Jaroměř, dále památkově chráněných objektů a urbanisticky a architektonicky významných prvků v území. Potvrdit stávající i rozvojové plochy pro výrobu a skladování dle stávajícího územního plánu. Vymezit nové plochy pro výrobu a skladování (lehký průmysl) a pro logistiku, využít možností přímého napojení na trasu dálnice D11.

Obr. č. 1 Schéma rozvoje dopravy, (ÚAP Jaroměř, 2014)

Využít strukturu vilových čtvrtí a doplňovat je a přestavovat v duchu původní struktury zástavby. Revitalizovat struktury panelových forem zástavby, nezvyšovat při projektech revitalizace podíl zpevněných ploch, ale řešit formou ochrany a revitalizace zeleně. Barevnost objektů řešit kultivovaným způsobem.

Potvrdit koncepci dopravy a dopravní obsluhy území města Jaroměře, zejména koridorem dálnice D11 a navazující nové stopy komunikace I/33 ve směru na Náchod. Postupně připravit uvolňování koridoru stávající silnice I/33 pro městskou třídu s místním významem.

Potvrdit koridory železniční dopravy ve městě s akcentováním zdvoukolejnění trasy Hradec Králové - Jaroměř a navrhnout plochy pro možné vytvoření dopravního terminálu sloužící nejen pro město Jaroměř, ale i pro širší okolí s využitím rekreačních cílů regionu (Kuks, Babiččino údolí, Velichovky, apod.) v místě vlakové stanice Jaroměř.

Využít stabilizované plochy letiště Josefov, asanovat areál armády jižního předpolí Josefova, s přeměnou části ploch na přestavbu a části na krajinné předpolí Josefova, které dále zkvalitní prostor opevnění i letiště Josefova.

Respektovat Zásady územního rozvoje (ZÚR) Královéhradeckého kraje, zejména vymezením veřejně prospěšných staveb (dálnice D11, I/33, II/299, koridor železnice Jaroměř - Hradec Králové, transformovna, koridor VVN, protipovodňová opatření) a regionálního systému ÚSES a prvků EVL (Stará Metuje, Josefov), ornitologického parku apod..

Modifikovat lokální systém ekologické stability území oproti stávajícímu územnímu plánu s vynecháním východního okraje Jaroměřského rybníka. Vymezit pěší sportovně rekreační okruh s využitím stávajících i navrhovaných ploch zeleně, pokrývající Jaroměř a Josefov.

Prostupnost krajiny je zajištěna koncepcí systému cest v krajině, včetně pěších cest a cyklostezek. Základní prostupnost krajiny je zajištěna urbanistickým záměrem Okruh kolem Jaroměře. □ Záměrem územního plánu je propojit vnitřní strukturu Josefova s jeho krajinným zázemím formou pěších tras v souladu s vymezením funkčních ploch (Opevnění Josefova).

Území vymezená k další zástavbě pro bydlení zůstávají na západním okraji města (Na Cihelnách) a na severním okraji (Na Vrších). Jiné rozvojové plochy pro bydlení se, vyjma dostavby volných parcel a proluk, na území města nevymezují. Lokalita Na Cihelnách se postupně přibližuje výrobním plochám, proto je nutné ji oddělit od výrobních ploch ochranou zelení. Plochy jsou dlouhodobě dostupné a dostatečné. Struktura je navržena s posílenou veřejnou zelení, podobně jako u lokality Na Ptákách. Charakterem by se měla přiblížit zahradnímu městu s dostatečně velkými veřejnými prostory a s městskou zelení. (ÚP Jaroměř, 2014)

3.7.3 Limity územního rozvoje

V procesu územního plánování při navrhování využití území pro určité funkce a činnosti je nutné se vypořádat s řadou zákazů nebo omezení, vyplývajících z různých právních předpisů. Tyto zákazy a omezení vstupují do územně plánovací činnosti jako „Limity využití území.“

„Limity využití území jsou závazné podmínky realizovatelnosti záměrů vyplývajících plánování zejména cíle a úkoly územního plánování, soustavu orgánů územního plánování, nástroje územního plánování...“. Součástí nástrojů územního plánování jsou kromě jiného územně analytické podklady, které zjišťují a

vyhodnocují stav a vývoj území. z územního plánování. Určují účel, způsob, ohraničení a podmínky uspořádání a využití území. Stanovují nepřekročitelnou hranici nebo rozpětí pro využití a uspořádání území. Jsou pro pořizovatele a projektanty územně plánovací dokumentace závazné a musí je respektovat.

Součástí nástrojů územního plánování jsou kromě jiného územně analytické podklady, které zjišťují a vyhodnocují stav a vývoj území.

Územně analytické podklady obsahují zjištění a vyhodnocení stavu a vývoje území, jeho hodnot, omezení změn území zdůvodu ochrany veřejných zájmů, vyplývajících z právních předpisů nebo stanovených na základě zvláštních právních předpisů nebo vyplývajících z vlastností území (dále jen limity využití území), záměrů na provedení změn v území, zjišťování a vyhodnocování udržitelného rozvoje území a určení problémů k řešení v územně plánovací dokumentaci.

Potřeba omezit využití území vzniká z celé řady důvodů, k nejčastějším patří důvody zaměřené na ochranu zdraví lidí, životního prostředí, vymezení obecných (zejména technických) podmínek výstavby a ostatních aktivit člověka. (Hyvnar a kolektiv, 2007)

Obecně je možné říci, že potřeba limitů (Hyvnar a kolektiv, 2007):

- vyplývá z Listiny základních práv a svobod – má chránit základní práva člověka v území, tedy právo na přiměřený prostor a v něm obsažené životní podmínky a zdraví obyvatel,
- je vyvolána potřebou ochrany přírody a krajiny,
- je spojena s vymezením obecných podmínek výstavby,
- je dána potřebou zajištění údajů pro zpracování územně plánovací dokumentace

Nejčastější faktory působící jako příčiny pro vyhlášení limitů využití území:

- a) Určitá činnost produkuje vedlejší efekty, které narušují život (životní prostředí) obyvatel (hluk, exhalace apod.). Limit buď zakazuje umístění takové činnosti do určitých území, nebo stanovuje přípustnou míru vnějšího působení, případně odstupy a ochranná pásma.
- b) Určitá činnost je mimořádně citlivá na vnější vlivy (např. nemocnice, speciální výroba apod.), limit stanovuje podmínky okolního působení pro lokalizaci této činnosti.
- c) Určitý objekt může narušovat hodnoty obce jako celku (svými rozměry, svou polohou apod.), limit určuje maximální rozměry (např. výšku, počet podlaží) nebo zákaz určité lokalizace (např. na vrcholových bodech horizontu).
- d) Limitem se chrání zdroje vody a nerostných surovin, případně zemědělský půdní fond.

- e) Limitem je možné upřesnit obecné (zejména technické) podmínky výstavby.
- f) Limitem je možné určit maximální míru využití území podle konkrétních podmínek života v obci nebo v její části.
- g) Limity lze vytvářet a chránit standard využití a uspořádání území ve smyslu co nejvyšší úrovně prostorového komfortu pro obyvatele a jejich aktivity.
- h) V území, které je mimořádně ekologicky labilní, limity např. stanovují intenzitu jeho zemědělského využívání.
- i) V území, které je mimořádně ekologicky cenné (např. zvláště chráněné území přírody nebo významné krajinné prvky) nebo je potřebné pro uchování ekologické rovnováhy okolních ploch (např. prvky územního systému ekologické stability), je limitováno jakékoli jejich využití pro potřeby člověka.

Limitů využití území existuje celá spousta. Nejdůležitější a nejčastější limity jsou následující:

Limity určující podmínky stavby

- Ochranná pásma u zařízení pro chov zvířat

Limity dopravní infrastruktury

- Ochranná pásma pozemních komunikací
- Ochranná pásma železničních drah
- Ochranná pásma letišť
- Vodní cesty a jejich ochranná pásma

Limity technické infrastruktury

- Limity zařízení pro zásobování vodou
- Limity zařízení pro odvádění a čištění odpadních vod
- Limity zařízení pro zásobování elektrickou energií
- Limity zařízení pro zásobování plynem
- Limity zařízení pro zásobování teplem
- Limity zařízení telekomunikačních
- Limity zařízení pro zásobování jinými produkty
- Limity pro odpady

Limity pro vytváření zdravých a bezpečných životních podmínek

- Ochrana podzemních a povrchových vod
  - Ochranná pásma vodních zdrojů
  - Ochranná pásma přírodních léčivých zdrojů a zdrojů minerálních vod
  - Chráněné oblasti přirozené akumulace vod (CHOPAV)
  - Záplavová území
- Limity v území pro ochranu zdraví
  - Ochrana léčebných a lázeňských míst
  - Ochranná a pietní pásma pohřebišť a krematorií
  - Další druhy (ochrana před hlukem, vibracemi,..)
- Požární ochrana obyvatel
- Civilní ochrana
- Ochrana ovzduší
- Ochrana před zářením
- Ochrana půdního fondu

Limity vyplývající z ochrany přírody a krajiny

- Zvláště hráněná území
  - Národní parky
  - Chráněné krajinné oblasti
  - (Národní) Přírodní rezervace
  - (Národní) Přírodní památky
  - Ochrana krajinného rázu
  - Přechodně chráněné plochy
  - Ochrana paleontologických nálezů
  - Území system Natura 2000
- Ostatní chráněná území
  - Významné krajinné prvky
  - Přírodní parky
  - Památné stormy a stromořadí
  - Dřeviny rostoucí mimo les
- Územní system ekologické stability
- Lesní pozemky
- Ochrana půdního fondu
- Geologické limity

- Chráněná ložisková území
- Dobývací prostory
- Chráněná území pro zvláštní zásahy do zemské kůry
- Území se zvlášť nepříznivými inženýrsko-geologickými poměry

Limity vyplývající z ochrany památek a hodnot v území

- Národní kulturní památky a kulturní památky
- Památkové zóny
- Památkové rezervace
- Památkové zóny
- Ochranná pásma kulturních památek, památkových rezervací a zón
- Památky UNESCO

Limity ostatní

- Obrana státu
- Objekty důležité pro obranu státu
- Vojenské újezdy
- Ohrožená území
  - poddolovaná území
  - území ohrožená sesuvy
  - zátopová území
  - území ohrožená erozí nebo padáním kamenů
- Ochrana ovzduší
- Možnost vyvlastnění
- “Sporná” území
  - majetkové spory
  - sousedské spory
  - spory obce se soukromým vlastníkem

4. Metodika

Analytická část této diplomové práce se zabývá rozbořem historické krajiny města Jaroměř. Dle dostupných zdrojů budou v území identifikovány přírodní, kulturní a historické hodnoty včetně identifikace znaků vizuální charakteristiky. Výstupem práce bude nalezení krajinných hodnot, které ovlivňují současný vzhled města Jaroměř. V Přírodní charakteristice charakteristice jsou uvedeny geomorfologické, geologické, klimatické, hydrologické, vegetační podmínky a další krajinné a přírodní hodnoty. Další část je věnována kulturní a historické analýze, historickému vývoji kulturních a historických hodnot. Bude uveden výčet těchto hodnot v řešeném území. Vývoj města Jaroměř byl sledován na archivních mapách. V pozdějších mapových dílech budou nalezeny dochované sídelní a urbanistické struktury, které budou porovnány se současným stavem na ortofotopamách.

- podklady pro rozbor území

K rozboru území byla použita především regionální literatura a archivní zdroje Jaroměřska. Za účelem získání těchto podkladů byl navštíven nejprve Městský úřad Jaroměř, Městská knihovna v Jaroměři, Městské muzeum v Jaroměři a v neposlední řadě Studijní a vědecká knihovna v Hradci Králové. Po nastudování grafické části Územního plánu Jaroměře, ÚAP ORP Jaroměř, bylo provedeno terénní šetření, při kterém byla pořizena fotofokumentace. Výsledky byly sledovány na ortofotopamách.

-historické mapy

- Klaudyánova mapa

Vlastní vyobrazení Čech (460x550 mm, měřítko cca 1 : 685 000) zabírá jen třetinu listu (1260x640mm). Obsahuje schematické znázornění lesů a pohoří, říční síť, hlavní zemské stezky s vyznačením vzdáleností, hrady a česká města rozlišená mapovými značkami na královská a poddanská, kališnická a katolická a na městečka. Horský val obklopuje Čechy s Kladskem, u pramenů Labe je jediný název pohoří "Krkonoss".

- Crigingerova mapa

Celá rytina má rozměry 510 x 340 mm. Plocha, kterou zaplňuje vlastní mapa, má tvar oválu, jehož osy mají rozměry 486 mm a 412 mm. Kartometrickým vyhodnocením bylo určeno měřítko mapy, jeho hodnota je 1 : 683 500. Ovál je na východě a západě doplněn o polokruhové výběžky. Zbývající plocha je ve všech čtyřech rozích vyplněna rytinami, které zobrazují mužské postavy a erbovní znaky Čech, Moravy, Slezska, Horní a Dolní Lužice. Na horní hraně ornamentálního rámu je zobrazen v malém kruhovém rámečku medailon s profilem císaře Rudolfa II.

Crigingerova mapa obsahuje velmi zdařilý záznam českých hor a vod. Na mapě se vyskytuje celkem 292 sídel, které jsou znázorněny čtyři značkami. Mapa obsahuje podrobnou síť vodních toků, horských masívů, které jsou vyznačeny pahrbky a stromovím.

-Aretinova mapa

Mapa byla vytvořena na základě skutečného měření, pravděpodobně se jednalo o výsledky měření zemského měřiče Šimona Podolského. První vydání bylo vytištěno pomocí měděných desek o rozměrech 766 x 574 mm. Podle mílového rámce mapy lze určit měřítko mapy, které je 1 : 504 000. Z hlediska topografického se mapa vyznačuje 16 smluvenými značkami, které označují například svobodná královská města, šlechtická sídla, kláštery, doly, teplice a sklárny; vedle těchto značek jsou v mapě zaznamenány poznámky o nálezů nejkrásnějších perel a drahých kamenech. Horopisná a vodopisná kresba v porovnání s Crigingerovou mapou je daleko dokonalejší, především po stránce popisové. Chybí zde zákres silniční sítě.

-Vetterova mapa

Mapu Čech v podobě růže - Bohemiae Rosa - nakreslil Kristián Vetter pro historické a vlastivědné dílo Bohuslava Balbína Epitome historica Rerum Bohemicarum. V roce 1668 ji podle Vetterovy kresby vyryl do mědi augšpurský rytec Wolfgang Kilian. Rozvítý květ růže. Mapa v měřítku cca 1 : 1 268 450 o rozměrech 390x260 mm patří mezi kartografické kuriozity, které vznikaly v Evropě již od konce 13. století.

-Vogtova mapa

Roku 1712 na vcelku podrobné, ale bohužel s řadou omyslů v umístění, mapě Jana Jiřího Vogta je u města Jaromírů nový symbol – poštovní trubka. Mapa má formát 853 x 656 mm. Kartometricky bylo určeno, že mapa má měřítko 1 : 396 800. Mapa je vložena do rámce, který je dělen dvouvteřinovou stupnicí. Obrazy poledníku a rovnoběžek nejsou přes mapu narýsovány, proto nelze rozhodnout, v jaké síti byla mapa sestrojena; může se jednat o lichoběžníkovou nebo kuželovou síť. Z topografického hlediska se na mapě objevuje 24 značek pro sídla, hrady, mlýny, školy, pošty, sklárny a jiné význačné objekty. Vedle těchto konvenčních značek použil Vogt i perspektivních drobnokreseb, např. u hradu Bezděz. Horstva jsou vykreslena dosti nesouvisle, takže hlavní rysy horopisu Čech zanikají. Naopak vodopis je zakreslen velice detailně a v porovnání s předešlými díly dokonaleji. Typickým příkladem tohoto zdokonalení je zakreslení pražského meandru, který se např. na Aretinově mapě nevyskytuje. Zvláštní pozornost věnoval Vogt rybníkům, ovšem všechny rybníky jsou v mapě značně zveličeny. Vogtova mapa má i dost hustou silniční síť, která vychází z Prahy devíti směry, a dále se větví ve všech důležitých sídlech

-Müllerova mapa

Na podobné a celkem přesné mapě Jana Kryštofa Müllera z roku 1720 symbolika u města Jaromírův naznačuje nejen královské město a poštu, ale i cesty a přechody přes řeky, ba i věrnou konfiguraci terénu, zeleň kolem Jaroměře, stromoví podél řek. V této mapě jsou v úplnosti poprvé zakresleny všechny tehdejší osady z Jaroměřska.

Z hlediska topografického se jedná o velmi bohatou mapu. Ke znázornění hor a řek není v legendě uvedena žádná poznámka: hory jsou na vytištěné mapě zakresleny pomocí perspektivních obrázků hor, ačkoliv v rukopisných předlohách jsou zobrazeny půdorysně, tj. svahovým tónováním. Výškové údaje se na této mapě nenachází. Vodní soustava je bohatě prokreslená a popsána.

- II vojenské mapování

Jeho vzniku předcházela vojenská triangulace, která sloužila jako geodetický základ tohoto díla, oproti I. vojenskému mapování můžeme tedy sledovat zvýšenou míru přesnosti. Podkladem byly mapy Stablního katastru v měřítku 1 : 2 880, což mělo také pozitivní vliv na přesnost map. Z výsledků tohoto mapování byly odvozeny mapy generální (1: 288 000) a speciální (1: 144 000). Obsah mapy je v podstatě totožný s I. vojenským mapováním, přidány byly pouze výšky trigonometrických bodů (ve vídeňských sázích), avšak zobrazovaná situace se velmi liší. Mapy II. vojenského mapování vznikaly v době nástupu průmyslové revoluce a rozvoje intenzivních forem zemědělství, kdy vzrostla výměra orné půdy za 100 let o 50% a lesní plochy dosáhly u nás historicky nejmenšího rozsahu.

Zdroj: (URL 1)

5. Charakteristika řešeného území

Výstupem z charakteristika území je hodnocení hlavních znaků přírodní, kulturní a historické a vizuální charakteristiky, které je uvedeno v příloze č. 1.

5.1 Přírodní charakteristika

Město Jaroměř se nachází v Královehradeckém kraji, 17 km severně od krajského města Hradce Králové, 120 km severovýchodně od Prahy. Přírodní prostředí města Jaroměře je určeno jeho polohou v nízké nadmořské výšce v rovinatém terénu, rozčleněném především vodními toky. Poloha v Polabské nížině dává městu velmi specifický charakter, tento přírodní prvek je nevýraznějším přírodním fenoménem města a jeho zázemí. (URL 2)

5.1.1 Geomorfologické podmínky

Jaroměř v Polabské nížině v nízké nadmořské výšce (od 247 m.n.m. hladina Labe v k.ú. Semonice – po 313 m.n.m. – silnice u Zaloňova v k.ú. Horní Dolce), v rovinatém terénu, rozčleněném především vodními toky. Terén je mírně zvlněný s plochými nivami řek. Významná terasa se tvořila na levém břehu Metuje v blízkosti soutoku s Labem. Tato terénní dispozice byla využita pro vybudování pevnosti Josefova. Z hlediska geomorfologického leží území v provincii Česká vysočina, subprovincie Česká tabule a v oblastech Východočeská labská tabule a Orlická tabule. (Demek, 2006)

5.1.2 Geologické podmínky

Z hlediska geologické stavby náleží území k rozsáhlé regionálně-geologické jednotce Český masiv, v rámci ní ke České křídové pánvi. Město leží v Úpsko – metujské tabuli na soutoku tří řek – Labe, Úpy a Metuje. Geologický podklad tvoří křídové usazeniny středního a spodního turonu, kvartérní pokryvy tvoří aluviální náplavy – říční písky a štěrkopísky a povodňové hlíny. Západně od města jsou sprše. Na těchto podkladech se vytvořili slabé kyselé až neutrální půdy hnědozemního a nivního typu. V rámci řešeného území se nacházejí vyhrazená ložiska nerostných surovin, ani dobývací prostory CHLÚ. Rovněž nejsou známy oblasti poddolovaných a svažitých území. (URL 3)

5.1.3 Klimatické podmínky

Z klimatického hlediska leží řešené území na rozhraní mírně suchého a mírně vlhkého okrsku mírně teplé oblasti. Průměrná roční teplota je 7 - 8 °C, průměrné roční srážky jsou 650 mm.

Z hlediska klimatické regionalizace (E. Quitt, 1975) náleží řešené území do oblasti mírně teplé MT 11, pro kterou je charakteristické dlouhé a suché léto, krátké teplé jaro a mírně teplý podzim. Krátké mírně teplé a velmi suché zimy s krátkým trváním

sněhové pokrývky.

Vyhodnocení vlivů ÚP Jaroměř na životní prostředí Průměrné charakteristiky klimatického okrsku jsou:

Charakteristiky okrsku MT 11

délka léta (počet letních dnů) 40 – 50

teplotní poměry (- teplota v červenci) 17 - 18 s

rážkové poměry (úhrn srážek ve vegetač.obd.) 350-400

Přechodná období:

přechodné období - délka (počet mrazových dnů) 110-130

teplota jara (- teplota v dubnu) 7 – 8

teplota podzimu (- teplota v říjnu) 7 – 8

Zima:

zima - délka (počet ledových dnů) 30 – 40

teplotní poměry (- teplota v lednu) -2 - -3

srážkové poměry (úhrn srážek v zimním období) 200-250

sněhová pokrývka (počet dnů se sněh.pokrývkou) 50 – 60

Roční charakteristiky:

počet dnů s teplotou $\hat{S}$ 10°C 140-160

počet dnů se srážkami $\hat{S}$ 1mm 90-100

počet zamračených dnů 120–150

počet jasných dnů 40 – 50

5.1.4 Hydrologické podmínky

Řešené území leží v nivách tří řek - Labe, Metuje (Staré Metuje) a Úpy. Vodní toky jsou zastoupeny četnými malými toky nebo uměle zbudovanými či přírodními kanály (Dolecký potok, Běluňka, Tůně, Stará Metuje, Jasenná). V rámci řešeného území se nacházejí rovněž slepá ramena a meandry řek a původní koryta. Některé části toků řek zůstaly přirozenými koridory, které dnes patří mezi ekologicky cenná území. Vodní toky jsou regulovány od doby založení Josefova. Vodní plochy jsou zastoupeny zejména umělými nádržemi, z nichž nejvýznamnější jsou - Jaroměřský rybník, Starý ples, Dolecký rybník. Vodní toky a vodní plochy jsou ze zákona

významnými krajinnými prvky. ÚP Jaroměř vymezuje aktivní zóny záplavového území a záplavového území Q100 toků Labe, Úpy, Běhuňky a Metuje.

Město Jaroměř ve spolupráci s Povodím Labe s.p. buduje protipovodňová opatření na území Jaroměře. Výstavba protipovodňových opatření (PPO) v Jaroměři znamená výstavbu souboru dílčích staveb, které ochrání majetek a životy obyvatelstva před průtokem stoleté vody. Aby stavba mohla být takto označována, jedná se návrh PPO opatření na kótu Q100 plus 50 cm. Východní část katastrálního území je součástí CHOPAV Východočeská křída.

Celé území protkávají zavlažovací kanály v nivních polohách. Celý systém je důmyslně dotován vodou, v území jsou rozmístěna stavítka a mostky s jezy. Nejvýznamnější je v oblasti Rasošky – Vlkov a v oblasti Nové Metuje. (URL 4)

Obr. č. 2,3,4 Vodní kanály ve městě Jaroměř (foto: autor)

5.1.5 Vegetace

Původním rostlinným společenstvem v bukovo – dubovém stupni byly dubovo – habrové háje, předcházející ve vyšších polohách k acidofilním doubravám. Nivy řek byly porostlé jasanovou doubravou. Ve stromovém patře převládal dub zimní se složkou habru, místy s příměsí jařábu. Pro keřové patro je charakteristická hrušina olšová, vrba jíva, řešetlák počistivý, trnka, hloh obecný, s místním výskytem zimolezu pýřivého, svídy krvavé a lísky obecné. V nivách řek převládal dub letní, jasan, střemcha hroznovitá, v keřovém patře jsou typické hrušina olšová, vrba jíva, brzlen evropský, svída krvavá kalian obecná a bez černý. V místech dlouhodobých záplav pak vrby, olše lepkavé, topol a střemcha. (ÚAP Jaroměř, 2014)

- Ptačí park Josefovské louky

Jedinečný projekt v rámci České republiky, soukromý Ptačí park Josefovské louky, vzniká v turisticky atraktivní oblasti poblíž Josefovské pevnosti u Jaroměře ve východních Čechách od roku 2008 (URL 5). Má umožnit návrat mokřadních ptáků na dříve zaplavované louky v nivě Metuje a současně zpřístupnit území lidem a umožnit jim obdivovat krásu přírody. Je vymezen jako plocha regionálního biokoridoru v nadřazené dokumentaci ZÚR. Plocha Ornitologického parku v sobě zahrnuje ochranu EVL Stará Metuje a plochu regionálního biokoridoru Jaroměřská Metuje. V lokalitě je zároveň rekonstruován systém zavlažovacího zařízení z toku Staré Metuje, s charakteristickým akvaduktem a ostatními stavbami pro rozvod vody. V lokalitě jsou budována hnízdiště ptáků a tůň pro obojživelníky. Mapa parku je uvedena v příloze. (UÁP Jaroměř, 2014)

Obr. č. 5 Ptačí park Josefovské louky (<http://www.cso.cz/index.php?a=cat.1002>)

- PP Stará Metuje

Stará Metuje je neregulovaná přirozeně meandrující řeka. Významná je zejména výskytem vzácné vážky klínatky rohaté. Hnízdí zde také řada ptáků a viděno taky bylo až 90 druhů různých opeřenců. (URL 6)

- Natura 2000

• Josefov - Pevnost

Rozloha: 42 ha

Navrhovaná kategorie : PP

V pevnosti se nachází zimoviště netopýrů, tudíž je zakázána návštěvnost pevnosti v zimních měsících.

• Stará Metuje

Rozloha: 23 ha

Zvláště chráněné území: PP

- Prvky ÚSES

Řešeným územím procházejí biokoridory regionální úrovně. Jsou jimi biokoridor Labe, biokoridor Labe od Úpy a biokoridor Metuje. Biokoridorem je vlastní tok a přilehlá část nivy s břehovými porosty lučních dřevin měkkého a tvrdého luhu, šířka biokoridoru nesmí klesnout pod 50 m. Na těchto regionálních biokoridorech jsou v okrajových částech území města Jaroměře vymezena 4 regionální biocentra: Heřmanice, Zvolská stráň, Černožice a Stará Metuje.

Na regionálním biokoridoru Labe byla vymezena vložená biocentra lokálního významu: V Labi, Hořenický Budín, Pod Trojicí, Jakubské předměstí, Lidové sady, Poříč, Zálabí, Jezbiny, Sady Míru, Na Úpě, Nad zdymadlem, Sady Josefov, Poklasný mlýn, Pod Dánskem, Starý Ples, Mezi řekami.

Lokálními biokoridory jsou Dolecký potok v západní části území města (většinou upravené, napřímené koryto, úzký pruh doprovodné zeleně mezi rozsáhlými plochami orné půdy), krátká bezejmená vodoteč ve východní části území (levostranný přítok potoka Jesenná) a východní břeh Jaroměřského rybníka. Pro šíření suchomilné bioty je vymezen lokální biokoridor v severovýchodní části území – mírný svah severozápadní expozice mezi Labem a Úpou. Na lokálním biokoridoru byla vymezena lokální biocentra: Horní Dolce, Dolecký rybník a Za silnicí. (ÚAP Jaroměř, 2014)

5.2 Kulturní a historická charakteristika

5.2.1 Vývoj kulturních a historických hodnot

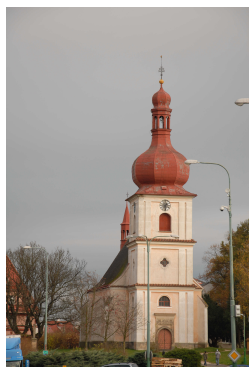
Poloha dnešní Jaroměře byla velmi výhodná pro osídlení již v prehistorické době, tak jak to dokazují četné archeologické nálezy. Osídlení území bylo prakticky stálé a přecházelo z jednoho vývojového stupně v druhý, spolu s původními či s nově příchozími osadníky. Tento vývoj postoupil až do historické doby, kdy na skalnatém ostrohu v zákrutu Labe vzniká slovanské hradiště. Hradiště sloužilo k ochraně místních obyvatel a cestujících po velmi důležité cestě. Jaroměřské hradiště se nalézalo na křižovatce cest spojujících střed Čech se severem, východem i jihem Evropy. Hradiště na skalnatém ostrohu v zákrutu Labe dostalo jméno po knížeti Jaromírovi – Jaroměř. Hrad měl volnou dispoziční skladbu.

Obr. č. 6 Model hradiště (<http://fylkir.webz.cz/jaromer.htm>)

Vchod do hradu byl na východní straně, kde byla šíře ostrohu nejmenší (dnešní Havlíčkova ulice) a byl chráněn příkopy a valy s kolovou hradbou. Vstupní brána se nacházela v místech dnešní městské brány – zvonice. Na bránu volně navazovaly hospodářské objekty v místech dnešní fary. Vlastní palác – sídlo knížete, se nacházel v místech dnešního chrámu sv. Mikuláše, kde navazoval na kapli na straně východní a na straně západní byl ukončen věží. Z tehdejších kamenných staveb se dochovalo pouze několik torz, která byla odkryta v průběhu sanačních prací u chrámu sv. Mikuláše. Nálezy torz zdíva v průběhu sanačních prací i chrámu sv. Mikuláše dokazují existence hradu ve východní části ostrohu, dřevné stavby hradiště zmizely beze stop. V druhé polovině 13. století král zakládá město na místě významného hradiště Jaroměř. Vzniká tak kolonizační město, které je vzhledem ke konfiguraci terénu a stávajícímu hradišti městem ostrožním. Svým půdorysem se značně liší od zakládaných měst na “zeleném drnu”.

Náměstí má nepravidelný kapkovitý tvar, ostroh je tak úzký, že nedovoluje zřízení dalších komunikací chybí tu okružní cesta kolem hradeb. Hradby samy tvoří zadní část úzkých parcel, na kterých vznikají nejdříve dřevěné a později kamenné domy řemeslníků a obchodníků. Město se postupně rozrůstá, ale podmínky ostrohu nedovolují překročit původní rozsah, v tomto směru rozvoje jsou perspektivní pouze nahrazená předměstí kde se soustřeďují řemeslníci a chudina. Na západě se dění soustřeďovalo na Pražském předměstí kolem kostela P. Marie. Na straně východní je předměstí Jakubské (Náchodské) kolem kostela sv. Jakuba.

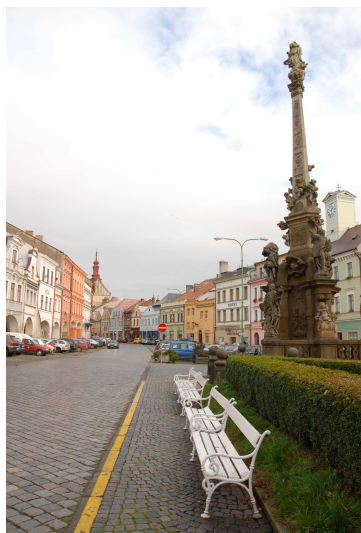
Obr. č. 7 kostel sv. Jakuba (foto: autor)

Obr. č. 8 kostel sv. Mikuláše (foto: autor)

Od druhé poloviny 14. století je zahájena přestavba kostela sv. Mikuláše v mohutný třílodní chrám s obkročnými a hvězdovými klenbami. Stavba je prováděna neznámými mistry, kteří dokonale spojili stejnorodní prostor s mohutným pláštěm. Dnes patří tento chrám mezi přední sakrální stavby vrcholné české gotiky. Husitskými bouřemi končí výstavba města, při obsazení města byl vapálen klášter a pobořen, chrám byl narušen a nedokončen. Požárům neunikly ani měšťanské domy. Jaroměř se stává, po vyhnání Němců, českým městem, které stojí pevně v řadě husitských měst. Rokem 1437 se však opět stává královským věnným městem. Roku 1446 vyhořelo celé město do základů. Nově vybudované město je tvořeno Pražským předměstím, kterým prochází komunikace na Hradec Králové, se zástavbou venkovského a předměstského typu. Kolem celého města je provedeno hrazení z kamenné zdi s baštami. Na straně východní je opevnění zesíleno dvojí branou kostela s padacím mostem přes příkop spojující vodní příkopy kolem města. Jakubské předměstí má venkovský charakter, jsou to domky s hospodářskými objekty. Dodnes se dochovali

množství renesančních a barokních domů svědčících o jednotlivých etapách stavebního vývoje města. Matyáš B. Braun vytváří mariánský sloup na náměstí, pro tchýni pak náhrobek Plačící žena.

Obr. 9. Náměstí Jaroměř, mariánský sloup (foto: autor)

Výstavba města je ukončena ve svých hranicích. Ani chrám nebylo možno podstatně změnit. Jeho interiér je doplněn jedinečným dílem místního řezbáře Martina Krupky. 21m vysoký oltář je bohatě zdobený a zlacený, doplněný sochami světců a andělů. Výstavba města Josefova tvoří urbanistický celek provedený v empírovém slohu. Styl klasicismu a empíru se až na budovu děkanství v Jaroměři neodráží. Na místě zastřešeného dřevěného mostu přes Labe je v roce 1831 vybudován řetězový most o rozpětí 41 m. Tento most se řadí mezi pravní na evropské pevnině, návrh vypracoval Bedřich Schnirch. Postupné změny ve výrobních vztazích, zrušení roboty, průmyslová revoluce, se odráží i ve výstavbě města, na předměstích se budují první továrny, vznikají domy pro dělníky, řídká stavba předměstí je postupně zaplňována, vznikající chaos výstavby, kdy se prolíná venkovská zemědělská zástavba, s domky dělníků a továrnami, rozšiřuje obvod města a postupně spojuje jednotlivé části. Výstavba města v druhé polovině 19. století nepřesahuje provincionální chrakter, nejsou budovány význačnější budovy, měšťanské domy se podstatně nemění. V roce 1884 je zahájena stavba školy na Ostrově, podle projektu architekta Arnošta Jenšovského, v pseudorenesančním slohu.

Po velkém požáru náměstí v roce 1896 jsou na místě spálenišť budovány nové doby s výzdobou fasád ve stylu pseudorenesance a eklekticismu. Secese, jinak modrení v té době je v Jaroměři zastoupena jen zřídka. Výtvarný projev se tak postupně stává záležitostí vkusu staveb a jeho požadavků, stavitel vystupuje s nabídkou provedenou v různém stylu, rozpracovaném podle jeho znalostí a rozhledu. Stavba vily dr. Náhlavského – dnešní knihovna je provedena v pseudorenesančním stylu a má zjednodušené formy italské venkovské vily. Budova dnešního divadla z roku 1896 je provedena ve stylu secese, vycházející z renesančních principů. V pohledu na vstupní část se vedle vstupního portiku uplatňuje i asymetricky umístěná

věž. Do slohového období individualistické moderny se řadí Wenkův obchodní dům – dnešní budova městského muzea od arch. Josefa Gočára. Tato stavba je svým řešením a použitím konstrukcí výchozím budem moderní architektury v Evropě.

Z roku 1913 pochází budova školy B. Němcové, která vychází ze secesních řešení. Hospodářská konjunktura dvacátých let se odráží ve výstavbě nových čtvrtí, roku 1925 je pořízen regulační plan pro Ptáky, podle něhož se staví rodinné domky, nové rodinné domy vznikají in a dalších čtvrtích, které však nemají urbanistická řešení. Z let 1925-1928 je významná budova gymnasia V. Lindy, roku 1926 budova nemocenské pojišťovny. Mezi zajímavé stavby patří i vila továrníka Polického. Byla postavena v roce 1912. Na budově vily – dnes mateřská škola je použito kubistického dekoru.

Po osvobození Sovětskou armádou v roce 1945 a po postupné socializaci stavebnictví po roce 1948 je výstavba směřována k postupnému řešení jendotlivých problem, provádí se bytová výstavba, modernizují se průmyslové závody výstavbou nových objektů, buduje se občanské vybavení. V roce 1958 zpracoval Stavoprojekt Hradec Králové směrný územní plan města, který se stává závazným pro další výstavbu. Vznikají sídliště na Ptákách, na Husově třídě, na Velké obci. (Městský národní výbor, 1976)

Výstavbou předmstských panelových sídlišť bylo narušeno měřítko i struktura centra, zejména u lokality Na Obci, která byla vlastně první návsí „za městem“. Výstavba sídliště od centra k nádraží (Zavadilka), jež se skládá ze dvou historických etap není nereformovatelné. Další sídliště jsou připravována pro Zavadilku, pro Cihelny. Rodinné domky zaplňují proluky v souvislé zástavbě. (ÚAP Jaroměř, 2014)

5.1.2 Cenné objekty a soubory

Památkově chráněné objekty a zóny (zdroj URL 7):

- prostor náměstí ČSA s navazující zástavbou, včetně Tyršova mostu
- prostor Havlíčkova – Jaromírova s navazující zástavbou
- prostor kolem kostela sv. Jakuba, včetně školy a uličních koridorů Jaromírova, Palackého
- hřbitov v Jaroměři a jeho okolí
- Jaroměřský rybník a jeho břehy
- prostor Kostelní ulice a levý břeh Labe
- pravý břeh Labe od Tyršova mostu ke splavu a průmyslovému areálu, včetně parků a solitérů
- knihovny, základní školy Na Ostrově, mateřské školy a základní školy v ulici O. Španiela - prostor náměstí Dukelských hrdinů a Husova náměstí a jejich okolí
- zástavba Na Ptákách mezi ulicemi O. Španiela, Na Ptákách a Bavlnářská
- Sokolovna, zimní stadion a gymnázium a jejich okolí
- okolí divadla
- Wenkeův dům a zástavba ulice Husova
- areál Juta s vilou
- vila v areálu Nádražní ulice
- železniční výtopna a její okolí, železniční stanice
- zástavba ulice Sv. Čecha, Orlická, Máchova
- vodárenská věž a areál nemocnice
- průmyslový areál V Lužinách
- průmyslový areál v ulici Průmyslová a 5. Května
- Dolní Josefov, včetně soutoku řek
- celý prostor Josefova v hradbách a za nimi do okružní Klofáčovy stezky a sady TGM - zástavba Nového Josefova Rasošská, Rudé armády, Hofmeisterova
- zástavba Starý Ples v okolí č.p.1
- Starý Ples Kopeček
- hřbitov Jezbiny
- hřbitov Semonice
- okolí evangelického kostela Semonice
- okolí kostela sv. Markéty Semonice
- objekt u soutoku Labe a Metuje u starého mostu
- průmyslové objekty a stromořadí v ulici Průmyslová

5.2.3 Zobrazení sídla Jaroměř na archivních mapách

- Klaudyánova mapa

Jaroměř se objevuje na vůbec první středoevropské tištěné mapě. Nechybí ani řeka Labe. Metuje a Úpa ještě nejsou zakresleny. Pochází z roku 1516 a jmenuje se Jaromirz, Yaromirz, označené jako královské město symbolem korunky a kalichem.. Od té doby figuruje na všech pozdějších historických mapách Čech.

- Crigingerova mapa

Roku 1568 na 2. mapě Čech Jana Crigingera je naznačena konfigurace terénu, všechny tři řeky protékající městem a město Jaromír je označeno symbolem siluety hradu o třech věžích.

-Aretinova mapa

Roku 1619 na 3. mapě Čech pořizené Pavlem Aretinem z Ehrenfeldu je u města Jaromirz na soutoku tří řek.

-Vetterova mapa

Jaromeriz je na Vetterově mapě na soutoku tří řek.

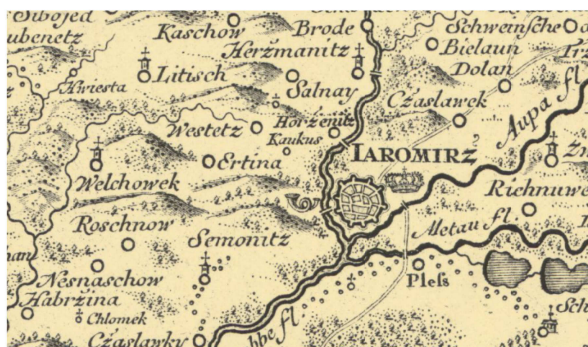
-Vogtova mapa

Roku 1712 na vcelku podrobné, ale bohužel s řadou omyslů v umístění, mapě Jana Jiřího Vogta je u města Jaromirz nový symbol – poštovní trubka.

Roku 1712 na vcelku podrobné, ale bohužel s řadou omyslů v umístění, mapě Jana Jiřího Vogta je u města Jaromirz nový symbol – poštovní trubka.

-Müllerova mapa

Na podobné a celkem přesné mapě Jana Kryštofa Müllera z roku 1720 symbolika u města Jaromirz naznačuje nejen královské město a poštu, ale i cesty a přechody přes řeky, ba i věrnou konfiguraci terénu, zeleň kolem Jaroměře, stromoví podél řek. V této mapě jsou v úplnosti poprvé zakresleny všechny tehdejší osady z Jaroměřska.

5.2.4 Dochovaná struktura

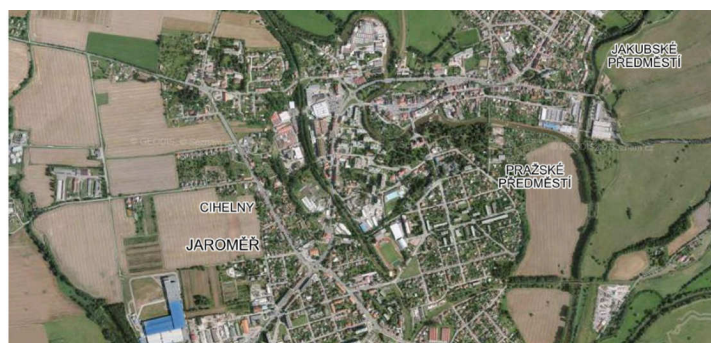
Město Jaroměř bylo založeno na skalnatém ostrohu v zákrutu Labe na historické stezce. Náměstí má nepravidelný kapkovitý tvar, avšak podmínky ostrohu nedovolují jeho dalšímu růstu. Struktura náměstí je patrná dodnes. Rozšířeno bylo později na západ a východ, kde vzniklo Pražské a Jakubské předměstí.

Obr. č. 10 Schéma historických stezek (ÚAP Jaroměř, 2014)

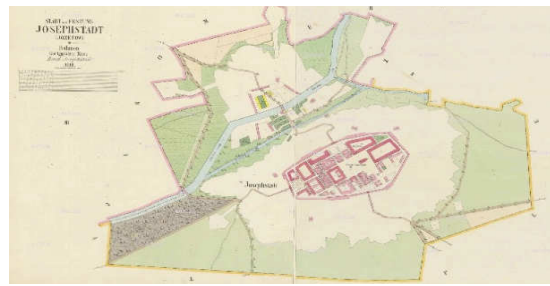
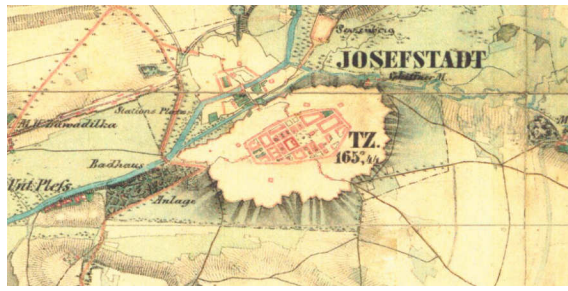

Obr. č. 11 Dochovaná struktura náměstí (II vojenské mapování, letecký snímek)

Obr. č. 12 Dochovaná průmyslová čtvrť na severu od centra a vilová čtvrť na Pražském předměstí (ortofotomapa z 50. let a ortofotomapa)

Obr. č. 13 Dochovaný urbanistický celek – pevnost Josefov (II vojenské mapování, mapa stabilního katastru, ortofotomapa)

Obr. č. 14 Výstavba sídlišť po roce 1960 narušila měřítko a strukturu centra (www.flyfoto.cz)

6.4 Vizuální charakteristika

Krajinu Jaroměře tvoří v největším zastoupení zemědělská půda, která obklopuje celé území města. Dále se zde nachází trvalé trvaní porosty, ovocné sady, lesní půda, zastavěné plochy, vodní plochy. Významně zstoupení v podobě zeleně obklopující komunikace a remízů. Údolí řek značně formují území. Od severo-západu se terén mírně snižuje směrem k centru města, k údolím koryt řek a na druhé straně se terén směrem na jih zvyšuje a tvoří terasu na levém břehu Metuje v blízkosti soutoku s Labem.

Obr. č. 15 Kulturní dominant města Jaroměř – kostel sv. Mikuláše (foto: autor)

Obr. č. 16 Dominanta města Jaroměř – vodárenská věž, velké bloky orné půdy (foto: autor)

Obr. č. 17 Výhledy do krajiny z pevnosti Josefov (foto: autor)

Obr. č. 18 Liniová zeleň, horizont, velké bloky orné půdy, vedení vysokého napětí (foto: autor)

Obr. č. 19 Více horizontů, Dominanty, Průhledy (foto: autor)

6. Diskuse

Ve své práci se zabývám analýzou struktury historického a soudobého města Jaroměř. Přítomnost krajinných limitů charakterizuje podobu dnešního města. Nalezené hodnoty v území jsou limity vývoje města. V podobě přírodních prvků, kulturních památek, vodních prvků, prvků dopravy a technické infrastruktury.

Střed města se vyvíjí od 11. století na skalnatém ostrohu nad řekou Labe, která dále formuje tvar města spolu s řekou Úpou a Metují. Město se rozvíjelo od hradiště až ke královskému věnnému městu. S královskými privilegii a úlevami město bohatlo a rozvíjelo se. V 18. století byla na místě vesnice Ples vystavena pevnost. Osídlování pevnostního města, přejmenovaného roku 1793 na Josefov postupovalo jen zvolna. Josefov později získal vlastní samosprávu a přímo v pevnosti se vyvíjela občanská vybavenost. Přítomnost pevnosti omezovala růst města Jaroměř, především v jižní části, protože se nacházela v dostřelové vzdálenosti.

Roku 1848 byl začátkem událostí, které v následujících desetiletích změnili charakter Jaroměře. Stavba železnice v roce 1857 kvůli vojenskému významu pevnosti Josefov byla důležitým impulsem ke vzniku průmyslu a dalšímu rozvoji města. Následující rok byla v Jaroměři vybudována první textilní továrna. Za prací potom přicházeli mnozí obyvatelé venkova.

Na rozdíl od okolních měst se Jaroměř velkého růstu nedočkala. Úrodné, intenzivně zemědělsky obdělávané okolí neuvolňovalo tolik pracovních sil jako chudé podhorské kraje. Přesto město natolik ekonomicky zesílilo, že se koncem 19. století mohlo pochlubit některými honosnými budovami. Další vývoj zpomalila I. světová válka, jejíž dopad znásobila přítomnost zajateckého tábora v Josefově. V období první Československé republiky zažila Jaroměř stavební růst. Nové vilové čtvrti změnily podobu města. Nacistická okupace si vyžádala více lidských ztrát, než materiálních škod. Rok 1945 nejvíce postihly první znárodnovací akty. Jaroměř se po mnohaletém úsilí dočkala samostatného jaroměřského okresu. Mnoho lidí odešlo osídlovat pohraničí. Roku 1960 byl jaroměřský okres zrušen a město pokleslo na významu. Po roce 1960 se začaly stavět bytové domy a v dalších letech vyrostla nova sídliště převážně panelových domů. Jejich výstavbou bylo narošeno měřítko i struktura centra.

Bývalá pevnost Josefov byla prohlášena městskou památkovou rezervací, avšak následující dvě desetiletí byla dobou nejlhubšího úpadku. Město Jaroměř naopak doznalo ve svém vzhledu řadu zásadních změn. Byly zde budovány objekty občanské vybavenosti. Po roce 1990 byla vystavěna čistička odpadních vod, byla odstraněna stará skládka komunálních odpadů a plynofikace města. Druhá polovina 90. let byla zaměřena na obnovu historických center Jaroměře a Josefova. Ve městě vyrostly nové průmyslové objekty a zemědělská družstva se transformovala do různých typů podniků.

V současnosti jsou v územním plánu vymezeny obě městská sídla Jaroměř a Josefov jako dva urbanistické celky a plánuje se zachovat jejich charakter a respektovat jejich historický vývoj. Cílem prostředků územního plánování je i nadále zatraktivnit interakci obou městských jader, aniž by byla negativně dotčena jejich struktura a posílit historický a přírodní potenciál. Dalším cílem je otevřít strukturu

Josefova a najít novou náplň pro nevyužité objekty. Doposud měly objekty obytnou funkci pro sociálně slabé občany, sídlo NPÚ, Záměrem UP je navrhnout další multifunkční plochy s výrazným podílem na funkci bydlení a propojit vnitřní strukturu s krajinou formou pěších tras v souladu s vymezením funkčních ploch. Dalším cílem je posílení propojení okrajových městských částí a provázat je pěšími cestami a cyklookruhy a nadále posilovat rezidenční funkce v SZ a SV sektoru území města. Po plánované dostavbě trasy dálnice D11 využít přímého napojení a vymežit nové plochy pro výrobu, skladování, průmysl a logistiku.

7. Závěr

Hlavním cílem této diplomové práce bylo najít prvky historické kulturní krajiny, ovlivňující vývoj města a nalezení hlavních znaků charakterizujících obraz současného městav krajině.

Jak bylo předpokládáno, v krajině města Jaroměř se tyto prvky vyskytují a tvoří jedinečnou krajinu v tomto území. Území se vyznačuje prvky dochované sídelní struktury a dochovanými památkami přírodního i kulturního významu. Mezi nejvýznamější patří Přírodní památka Stará Metuje, Městská památková zóna Jaroměř a Městská památková rezervace Josefov. Pro tvorbu krajiny zásadním faktorem je poloha města na soutoku tří řek, které v minulosti i v současnosti ovlivňují její podobu.

8. Přehled literatury a použitých zdrojů

Zákony:

Zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny

Zákon č. 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu v platném znění.

Zákon č. 20/1987 Sb., o státní památkové péči v platném znění.

Přehled literatury:

BUČEK A. & LACINA J., 1995: Přírodovědná východiska ÚSES. In: LÖW J. (ed.): Rukověť projektanta místního územního systému ekologické stability. Doplněk, Brno: 9 – 28.

BUKÁČEK R., 1999: Popis metody hodnocení krajinného rázu použité v metodice Správy CHKO ČR. In: VOREL I. & SKLENIČKA P. (eds): Péče o krajinný ráz, cíle a metody. ČVUT, Praha: 188 – 192.

BUKÁČEK R., 2006: Preventivní hodnocení krajinného rázu rozsáhlejšího území – metodika a možnosti jejího využití, In: Ochrana krajinného rázu třináct let zkušeností, úspěchů i omylů. Sborník příspěvků zkonference. Nadětda Skleničková, Praha: 91 – 98.

Bukáček R., Matějka P., Bukáčková P., Ochrana krajinného rázu v územním plánování, In: Sborník příspěvků z odborného semináře Aktuální problémy ochrany krajinného rázu, Praha: Centrum pro krajinu, 2008 s. 16.

CULEK M., 2006: Přírodní podmínky území a jejich význam pro krajinný ráz. In: VOREL I. (ed.): Hodnocení navrhovaných staveb a využití území z hlediska zásahu do krajinného rázu I. ČVUT, Praha: 47 – 68.

DEMEK, J. a kol. 2006: Zeměpisný lexikon ČR: Hory a nížiny. Vyd. 2. Brno: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR. 580 s.

Hyvnar a kolektiv, 2007: Limity územního rozvoje. ÚSTAV ÚZEMNÍHO ROZVOJE, Brno, 51 s.

Jaroměř 1126-1976: u příležitosti 850. výročí Jaroměře vydal v roce 1976 Městský národní výbor v Jaroměři. 1. vyd. Jaroměř: Městský národní výbor, 1976, 128 s.

KUPKA J., 2010: Krajiny kulturní a historické. České vysoké učení technické v Praze, Praha.

LACINA D., 1999: Poznámky, postřehy a reakce na dílčí problémy. In: VOREL I. & SKLENIČKA P. (eds): Péče o krajinný ráz, cíle a metody. ČVUT, Praha: 89 – 91.

LÖW J., 1999: Hodnocení a ochrana krajinného rázu. In: VOREL I. & SKLENIČKA P. (eds): Péče o krajinný ráz, cíle a metody. ČVUT, Praha: 199 – 203.

LÖW J. a MÍCHAL I., 2003: Krajinný ráz. Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy, 552 s.

MERTLÍKOVÁ, Olga. Josefov: průvodce městskou památkovou rezervací. 2. opr. vyd. Jaroměř: Městské muzeum, 1987, 31 s. POLÁK, Jindřich. Historie pevnosti Josefov. Jaroměř: J. Polák, 1988, 1 sv.

MEZERA A. (ed.), 1979: Tvorba a ochrana krajiny. SZN, Praha.

NĚMEC J. & POJER F. (eds), 2007: Krajina v České republice. Consult, Praha.

NOVÁK, Václav. Pevnostním městem Josefovem. Jaroměř: Městský úřad, 2000, 55 s

PROKEŠOVÁ, Vlasta. Pevnost Josefov: u příležitosti vyhlášení josefovské pevnosti městskou památkovou rezervací. 1. vyd. Náchod: Muz.náchodského okr., 1972, 31 s.

SKLENIČKA P., 2003: Základy krajinného plánování. Naděžda Skleničková, Praha, 321 s.

VLASÁK, J. BARTOŠKOVÁ, K. *Pozemkové úpravy* 1. vyd. Praha : České vysoké učení technické v Praze. 2007. 168 s. (Hejna, 1936)

VOREL I., 1999: Prostorové vztahy a estetické hodnoty. In: VOREL I. & SKLENIČKA P. (eds): Péče o krajinný ráz, cíle a metody. ČVUT, Praha: 20 – 27.

VOREL I., 2004: Geometrické principy prostorové skladby některých historických krajinných úprav. In: Krajiny a zahrady - staré vzácné knihy. Klatovy: město Klatovy, 2004, s. 61-74.

VOREL I., 2006 a: Krajinný ráz a jeho ochrana, 1. část – Charakter, ráz a identita krajiny. Ochrana přírody, 9/2006: 262 – 265.

VOREL I., 2006 b: Krajinný ráz a jeho ochrana, 2. část – Proměnlivost krajinného rázu – typické a rozlišující znaky. Ochrana přírody, 10/2006: 301 – 303. □ VOREL I., 2007 a: Krajinný ráz a jeho ochrana, 3. část – Obraz krajiny. Ochrana přírody, 1/2007: 14 – 17.

VOREL I., 2008: Aktuální problémy v ochraně charakteru krajiny a krajinného rázu. In: VOREL I. & KUPKA J. (eds): Aktuální problémy ochrany krajinného rázu. Centrum pro krajinu, Praha: 5 – 8.

VOREL I., 2009: Krajinný ráz území kraje a vztah k výsledkům preventivních hodnocení území obcí a velkoplošných ZCHÚ. In: VOREL I. & KUPKA J. (eds): Aktuální otázky ochrany krajinného rázu. Centrum pro krajinu, Praha: 9 – 12.

VOREL I. a KUPKA J., 2011: Krajinný ráz – identifikace a hodnocení. ČVUT, Praha, 148 s.

Další podklady:

Územně analytycké podklady Jaroměř, 2014

Územní plán města Jaroměř, 2014

Internetové zdroje:

URL 1: Prezentace starých mapových děl Čech, Moravy a Slezska, 2001 – 2014.
Online: <http://oldmaps.geolab.cz>, cit. 21.2. 2015

URL 2: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR: MapoMat. Online: <http://drusop.nature.cz>, cit. 10.1.2015

URL 3: Geologické a geovědní mapy, Online: <http://www.geologicke-mapy.cz>, cit. 21.2.2015

URL 4: Česká geologická služba, Online: mapy.geology.cz, cit. 21.2.2015

URL 5: Česká společnost ornitologická, Ptačí park josefovské louky, Online:
<http://www.cso.cz/index.php?a=cat.1002> cit. 15.4.2015

URL 6: Královehradecký kraj, UR L7:plánu péče o PP Stará Metuje, Online:
<http://www.kr-kralovehradecky.cz/cz/krajsky-urad/ziv-prostredi-zemedelstvi/aktuality/ochrana-prirody/navrh-planu-pece-o-pp-stara-metuje-44953/>
cit. 15.3.2015

URL 7:

<http://monumnet.npu.cz/pamfond/list.php?hledani=1&KrOk=Ok&HiZe=&VybUzemi=1&sNazSidOb=jarom%EC%F8&Adresa=&Cdom=&Pamatka=&CiRejst=&IdCis=&Uz=B&PrirUbytOd=3.5.1958&PrirUbytDo=22.4.2015&KodOk=5203> cit. 15.3.2015